

Η ΒΑΣΙΛΕΙΑ ΤΟΥ ΘΕΟΥ
ΕΝ Τῇ ΣΥΓΧΡΟΝῳ ΔΥΤΙΚῃ ΘΕΟΛΟΓΙΑ*
(Σύντομος ἱστορικὴ ἐπισκόπησις)

Υ Π Ο
ΓΕΩΡΓΙΟΥ Π. ΠΑΤΡΩΝΟΥ, Δρ. Θ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄

ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΑΙ ΣΥΝΘΕΣΕΩΣ ΤΩΝ ΣΤΟΙΧΕΙΩΝ ΠΑΡΟΝΤΟΣ ΚΑΙ
ΜΕΛΛΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΣ ΤΟΥ ΘΕΟΥ.

Ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ παρόντος αἰῶνος ἐφάνησαν, ἀμυδρῶς ἐν ἀρχῇ, προσπάθειαι πρὸς ἐρμηνείαν τῶν ἀντιθέτων, ὡς ἐφαίνοντο εἰς πολλούς, μαρτυριῶν τῆς Κ. Διαθήκης, περὶ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ, ὡς παρουσίας καὶ ὡς μελλούσης πραγματικότητος, αἱ ὅποια ἐνετάθησαν ἀργότερον, καὶ ἰδιαίτερος μετὰ τὴν ἐμφάνισιν εἰς τὰ θεολογικὰ γράμματα τῶν κορυφαίων μελετητῶν J. Weiss, A. Schweitzer καὶ C. H. Dodd. Δὲν δύναται τις ἀσφαλῶς νὰ ἰσχυρισθῇ ὁμοιότητα βασικὴν εἰς τὰς προσπάθειαις αὐτάς, ἀλλ' ὅπωςδῆποτε κοινὸν γνώρισμα τούτων εἶναι ἡ ἐπιδίωξις τῆς ἐκ προτέρου ἀπελευθερώσεως τῆς θεολογικῆς σκέψεως ἐκ τοῦ ἰσχυροῦ ἐπηρεασμοῦ, τὸν ὅποιον ὑπέστη αὕτη συνεπεία τῆς ἐμφανίσεως τῶν διαφόρων σχολῶν ἐσχατολογίας, πρὸ τῆς ἀντιμετωπίσεως τῶν προβλημάτων τῆς βιβλικῆς ἐσχατολογίας.

Ἐναντι, λοιπόν, τῶν σχολῶν τῆς «futuristic» καὶ τῆς «realized» εὐρίσκειται μία ἄλλη προσπάθεια τῆς βιβλικῆς ἐσχατολογίας, ἡ ὅποια ἀπογυμνωμένη ἀπὸ τὰ πλέον «ὑπερβολικὰ» καὶ τὰ πλέον «περίεργα», ὡς ἐχαρακτηρίσθησαν, ἐρωτήματα περὶ τῶν ἀποκαλυπτικῶν στοιχείων (ὅπως τί εἶναι τὸ «τέλος» καὶ πότε τοῦτο ἔρχεται), ἐπεδόθη μὲ ἰδιαίτεραν φροντίδα εἰς τὴν διερευνήσιν καὶ τῶν τριῶν διαστάσεων τοῦ παρελθόντος, τοῦ παρόντος καὶ τοῦ μέλλοντος. Ἡ ἀποψις αὕτη βασικῶς ἀποδέχεται τὸ γεγονός τῶν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ παρεχομένων πρὸς τὸν Ἰσραὴλ ὑποσχέσεων καὶ ἐπαγγελιῶν καὶ ὅτι ὁ Χριστὸς ἦλθεν ὡς ἡ τελικὴ ἐκπλήρωσις τούτων. Μερὶς δὲ τῆς προσπάθειαις αὐτῆς δέχεται, ὅτι ἡ ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ δημιουργηθεῖσα Ἐκκλησία εἶναι ὁ χῶρος τῆς

* Συνέχεια ἐκ τῆς σελ. 120 τοῦ προηγουμένου τεύχους.

συνεχοῦς ἐν χρόνῳ ἐκπληρώσεως πάντων τούτων καὶ ὅτι ἡ ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας πραγματοποιουμένη λυτρωτικὴ ἱστορία ἀναμένει τὴν τελικὴν πλήρωσιν καὶ ὀλοκλήρωσιν τῆς εἰς τὸ μέλλον, μὲ τὸν σκοπὸν ὅπως συμπεριλάβῃ ἅπαν τὸ ἀνθρώπινον γένος καὶ τὸ σύνολον τῆς δημιουργίας.

Οὕτω, τὸ γεγονός τοῦ Χριστοῦ τίθεται εἰς τὸ κέντρον τῆς λυτρωτικῆς ἱστορίας καὶ θεωρεῖται ὡς τὸ ἀποφασιστικὸν ἐκεῖνο γεγονός, τὸ ὁποῖον εἶναι ἡ βᾶσις ὅλων τῶν ἄλλων οὐσιωδῶν ἐνεργειῶν τοῦ Θεοῦ, πρὸς τὴν δημιουργίαν. Ἡ δὲ ἐσχατολογία, ἀνοικτὴ πρὸς τὸ μέλλον καὶ ὀρθῶς κατανοουμένη, δὲν διακυβεύει τὴν ἱστορικὴν ἐνέργειαν καὶ πράξιν, ἀλλ' ἐρμηνεύεται ὡς διὰ πίστεως ἐν τῷ μέλλοντι δικαίως τοῦ ἀνθρώπου, ἐκφραζομένη ἐν τῷ παρόντι δι' ὄρων ἱστορικῶν.

1. Θεωροῦμεν ἐπάναγκες ὅπως ἀναφερθῶμεν, ἐν πρώτοις, εἰς μίαν ὁμάδα μελετητῶν, οἱ ὅποιοι ἐπεβοήθησαν τοὺς μεταγενεστέρους νὰ κινηθοῦν καθ' ὀλοκληρίαν ἐκτὸς τοῦ πνεύματος καὶ τῶν ἀποκαλυπτικῶν τάσεων τῆς «futuristie» ἐσχατολογίας τοῦ A. Schweitzer, καθὼς ἐπίσης καὶ ἐκτὸς τοῦ πνεύματος τῆς «realized» ἐσχατολογίας τοῦ C. H. Dodd. Ἡ ὁμάς αὕτη ἐκινήθη οὐσιαστικῶς ἐπὶ γραμμῶν πνευματικῶν καὶ σαφῶς μὴ ἐσχατολογικῶν, ἀκολουθοῦσα πιθανῶς τὸ γενικώτερον πνεῦμα τῆς ἐποχῆς, διὰ τὴν ἐρμηνείαν τῆς οὐσίας καὶ τῆς φύσεως τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ.

L. Muirhead — E. von Dobschütz

Διὰ τὸν L. Muirhead¹, κατ' ἀρχὴν, ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ εἶναι ἡ ὑψίστη πνευματικὴ πραγματικότης, παροῦσα πάντοτε ἐν τῇ ἐμπειρίᾳ τῶν πιστῶν, ἐνῶ διὰ τὸν E. von Dobschütz, ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Ἰησοῦ ἔχομεν τὴν πραγματοποιήσιν πασῶν τῶν προσδοκιῶν, αἱ ὁποῖαι ἀνεμένοντο κατὰ τὴν Μεσσιανικὴν ἐποχὴν².

Ὁ Ernst von Dobschütz, περισσότερο συγκεκριμένως, ἐτόνισεν, ὅτι ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τοῦ Ἰησοῦ διακρίνει τις μίαν ἄχρονον ἠθικὴν τοποθέτησιν τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ. Ἐκάστη προσδοκία, ἀναμενομένη ἐν τῷ μέλλοντι νὰ ἀποκαλυφθῇ δι' ἐξωτερικῶν σημείων ἤδη βιοῦται ὑπὸ τῶν ἀτόμων ἐσωτερικῶς ἐν τῷ παρόντι. Ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ ἐδραιοῦται ἐν ταῖς καρδίαις τῶν ἀνθρώπων καὶ ὡς ἐκ τούτου ἀνήκει ἐν τῷ παρόντι χρόνῳ, ὡς ἐσωτερικὸν πνευματικὸν γεγονός, ὡς ἐμπειρία χαρᾶς. Οἱ μαθηταί, διὰ τῆς κοινωνίας αὐτῶν μετὰ τοῦ Διδασκάλου, ἀπετέλεσαν τὴν κοινότητα τοῦ Θεοῦ, κοινότητα

1. L. MUIRHEAD, *The Eschatology of Jesus*, London 1904.

2. E. VON DOBSCHÜTZ, *The Eschatology of the Gospels*, London 1910, σελ. 143.

βασιλείας Θεοῦ, καθ' ὅσον ὁ Ἰησοῦς δὲν εἶναι εἰς ἀπλοῦς πολίτης τῆς βασιλείας, ἀλλ' αὐτὸς οὗτος ὁ Βασιλεὺς αὐτῆς. Οἱ μαθηταὶ εἶδον πρῶτοι ἐν Αὐτῷ τὸν μοναδικὸν καὶ ἔσχατον φορέα τῆς σωτηρίας, τὸν ἐκτελεστήν τῶν ἀναμενόμενων γεγονότων τοῦ τέλους.

Αὕτη εἶναι ἡ ὑπὸ τοῦ von Dobschütz προτεινομένη «Transmuted Eschatology»³, ἡ ὁποία ἐνῶ ὑπερτονίζει τὴν ὑπὸ τῆς χριστιανικῆς κοινότητος βίωσιν τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ παρόντι, ὡς ἐν ἐσωτερικὸν πνευματικὸν γεγονός, ὡς μίαν «ἐμπειρίαν χαρᾶς»⁴, ἐπισημαίνει συγχρόνως τὴν σαφῆ μελλοντικὴν διάστασιν τῆς βασιλείας ἐν τῇ Κ. Διαθήκῃ, διότι τελικῶς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ θὰ φέρῃ ὁ ἴδιος ὁ Θεὸς καὶ δὲν θὰ ἔλθῃ διὰ τῆς ἀνθρωπίνης προσπαθείας. Ἐν τῇ Κ. Διαθήκῃ ὁ Ἰησοῦς φανεροῦται ὡς ὁ ἀληθὴς Μεσσίας, ὅστις ἐκπληροῖ τὰς προσδοκίας καὶ ἐλπίδας τῆς Π. Διαθήκης, ἀλλὰ συγχρόνως ὅμως ὁ Ἰησοῦς εἶδεν Ἐαυτὸν καὶ ὡς Υἱὸν τοῦ Ἀνθρώπου, ὡς τὸν Μεσσίαν *destinatum*, ὡς τὸν Μεσσίαν *futurum*⁵.

2. Ἀργότερον καὶ μετὰ τὰς ἐπιδράσεις, τὰς ὁποίας ἤσκησαν οἱ δύο προαναφερθέντες μελετηταί, ἐπανελήφθη ἡ ἐπὶ πνευματικῆς βάσεως ἐρμηνεία τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ, κατὰ τρόπον πλεόν ἐντυπωσιακὸν τὴν φορὰν αὐτὴν, καὶ ἡ ὁποία ἐπέδρασεν, ἐν συνεχείᾳ, βαθέως εἰς τὰς προσφάτους προσπαθείας γεφυρώσεως τοῦ χάσματος τῶν ἀκραίων τάσεων, μιᾶς ἤδη πραγματοποιηθείσης ἐσχατολογίας καὶ μιᾶς καθ' ὀλοκληρίαν μελλοντικῆς τοιαύτης.

T. W. Manson

Ὁ T. W. Manson⁶ εἶναι δυνατὸν νὰ θεωρηθῇ ὡς ὁ ἀντιπροσωπευτικώτερος ἐρμηνευτὴς αὐτῆς τῆς νέας — μὴ ἐσχατολογικῆς — τάσεως. Κατὰ τὴν ἀποψίν του ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ, ἐν τῇ οὐσίᾳ της, εἶναι ἡ κυριαρχία τοῦ Θεοῦ ἐν τῇ ψυχῇ ἐνὸς ἐκάστου. Ἐν τῇ ἐσωτερικῇ αὐτοῦ ζωῇ ἕκαστον ἄτομον θὰ λάβῃ γινῶσιν καὶ θὰ ἔχῃ ἐμπειρίαν τῆς πραγματικότητος τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ. Εἰς μίαν τοιαύτην προσωπικὴν βίωσιν, ἐρωτήσεις περὶ τοῦ χρόνου τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ, παρουσίας ἢ μελλούσης, εἶναι ἐντελῶς ἄσχετοι, διότι ἡ βασιλεία, ὡς ἡ κυριότης τοῦ Θεοῦ ἐν τῇ ζωῇ τῶν ἀνθρώπων, εἶναι ἀνεξάρτητος τῶν ἐννοιῶν τοῦ χρόνου καὶ τοῦ χώρου⁷.

3. E. VON DOBSCHÜTZ, "Ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 179 ἐξ., 191, 203 ἐξ.

4. E. VON DOBSCHÜTZ, *The Eschatology of the Gospels*, σελ. 339.

5. E. VON DOBSCHÜTZ, "Ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 201 (παρὰ G. LUNDSTRÖM, *The Kingdom of God*, σελ. 97).

6. T. W. MANSON, *The Teaching of Jesus, Studies of its Form and Content*, Cambridge 1931, 1935².

7. T. W. MANSON, "Ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 135.

Κατὰ τὸν Manson, ἡ βαθυτέρα ἔννοια τῆς ἱστορικῆς παρουσίας τοῦ Ἰησοῦ δὲν δύναται νὰ κατανοηθῇ ἐν τοῖς ἐπὶ μέρους, ἐν τῇ ζωῇ καὶ τῇ διδασκαλίᾳ τοῦ Ἰησοῦ, ἐν τῇ ἀποστολῇ τῶν Μαθητῶν, ἢ ἐν τῷ Σταυρῷ καὶ τῇ Ἀναστάσει τοῦ Διδασκάλου, διότι πάντα ταῦτα εἶναι τμήματα ἐνὸς ὅλου, ἀλλὰ κατανοεῖται μόνον ἐν τῷ ὅλῳ καὶ τὸ ὅλον τοῦτο εἶναι ἡ φανέρωσις τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ, ὡς παρούσης πραγματικότητος⁸.

Διὰ τοῦ ὄρου «βασιλεία τοῦ Θεοῦ», κατ' οὐσίαν, ἐκφράζεται ἡ προσωπικὴ σχέσις μεταξὺ τοῦ Θεοῦ, ὡς Βασιλέως, καὶ τῶν ἀτόμων ὡς πολιτῶν τῆς βασιλείας, σχέσις καθ' ὁλοκληρίαν πνευματικὴ καὶ ἰδιαίτερος προσωπικὴ μετὰ τοῦ Θεοῦ⁹. Διὰ τοῦτο τὴν πρώτην φανέρωσιν τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς δυνάμεθα νὰ ἴδωμεν ἐν τῇ ὑπακοῇ τοῦ Ἰησοῦ καὶ τῶν μαθητῶν Του εἰς τὸν Θεόν, ὡς τοῦ μόνου Βασιλέως τῆς προσδοκωμένης βασιλείας. Ἐκτοτε ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ «φανερῶται ἐν τῷ κόσμῳ ὡς κοινωνία», ἀποτελουμένη ἐκ τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ, τοῦ ὑποτεταγμένου εἰς τὸν αὐτὸν Βασιλέα¹⁰.

Ἡ ἀναγνώρισις τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ δύναται νὰ γίνη ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Ἰησοῦ καὶ διὰ τῆς ἀναγνωρίσεως ταύτης δυνάμεθα ἐπίσης νὰ εἴπωμεν ὅτι ἡ βασιλεία ἤδη ἔχει ἔλθει¹¹. Ἡ πραγμάτωσις τοῦ θελήματος τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς κυριαρχίας Αὐτοῦ ἐν τῇ ἱστορίᾳ, σημαίνει τὴν ταυτόχρονον φανέρωσιν τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ, ὡς ἱστορικῆς πραγματικότητος ἐν τῷ παρόντι¹². Ἡ ἀποδοχὴ ἐκ μέρους τοῦ Manson μιᾶς ὁποιασδήποτε μορφῆς πραγματοποίησεως τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ παρόντι θέτει τοῦτον ἀντίθετον πρὸς τὴν «μελλοντικὴν» ἐσχατολογίαν τοῦ A. Schweitzer, τὴν ὁποίαν μάλιστα θεωρεῖ ὡς μίαν «μορφήν σκεπτικισμοῦ» ἐν τῷ θεολογικῷ διαλόγῳ περὶ τῶν ἐσχάτων τῆς Κ. Διαθήκης¹³.

Αἱ ἀπόψεις αὐταὶ τοῦ T. W. Manson μᾶς φέρουν πλησιέστατα πρὸς τὴν «πραγματοποιηθεῖσαν» ἐσχατολογίαν τοῦ C. H. Dodd¹⁴, τὴν ὁποίαν θεωρεῖ ὡς κλεῖδα διὰ τὴν κατανόησιν τῆς ἀποστολῆς τοῦ Ἰησοῦ, ὡς αὕτη ἀπαντᾷ ἐν τοῖς Συνοπτικοῖς Εὐαγγελίοις, μετὰ τὴν μόνην διαφορὰν, ὅτι ἡ παροῦσα πραγματικότης τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ, ὡς αὕτη διευτυπώθη ὑπὸ τοῦ Manson,

8. T. W. MANSON, *The Sayings of Jesus*, London 1949, σελ. 344.

9. T. W. MANSON, *The Teaching of Jesus*, σελ. 131.

10. T. W. MANSON, "Ἐνθ' ἄνωτ.", σελ. 134.

11. T. W. MANSON, "Ἐνθ' ἄνωτ.", σελ. 130.

12. T. W. MANSON, "Ἐνθ' ἄνωτ.", σελ. 134, 161.

13. B. T. W. MANSON, *Realized Eschatology and the Messianic Secret*, ἐν *Studies in the Gospels, Essays in Memory of R. H. Lightfoot*, Oxford 1957, σελ. 209.

14. Εἶναι χαρακτηριστικὸν ὅτι ὁ Manson εἰς προσωπικὴν συνέντευξιν ἀπεκάλεσεν ἑαυτὸν «a half-realized eschatologist», δεικνύων οὕτω τὴν στενὴν ἀλλ' οὐχὶ ἀπόλυτον σχέσιν αὐτοῦ πρὸς τὴν σχολὴν τοῦ Dodd (N. PERRIN, *The Kingdom of God*, σελ. 92).

παραμένει ἀνοικτὴ «πρὸς μίαν μελλοντικὴν ὀλοκλήρωσιν» τῆς¹⁵. Ὀντως, κατὰ τὸν Manson, ἡ ἀποστολὴ τοῦ Ἰησοῦ περιέχει τὸ «πραγματικὸν Ἑσχατον», καθ' ὅσον ἐν τῇ ἱστορικῇ πορείᾳ τὸ «ἔσχατον» καθίσταται ὡς ἡ τελικὴ ἐξέλιξις τῆς λυτρωτικῆς ἱστορίας τοῦ Θεοῦ. Διὰ τοῦ Ἰησοῦ, λοιπόν, εἰσέβαλεν ἐν τῇ παρουσίᾳ στιγμῇ («τὸ τέλος»)ἰᶜ. Οὕτως, ἐν τῇ σκέψει τοῦ Manson, ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ εἶναι παροῦσα καὶ συγχρόνως μέλλουσα¹⁷, καθ' ὅτι ἡ παροῦσα πραγματικότης ἐργάζεται διὰ τὴν ἐν τῷ μέλλοντι συμπλήρωσιν καὶ ἀποτελείωσιν αὐτῆς¹⁸.

Πράγματι ὁ Manson τονίζει, μετ' ἐμφάσεως μάλιστα, τὸ ἤδη πραγματοποιηθὲν ἐν τῷ προσώπῳ καὶ τῷ ἔργῳ τοῦ Ἰησοῦ. Ἡ ἀποστολὴ τοῦ Ἰησοῦ, λέγει, «εἶναι ἐν τῇ πραγματικῇ ἐννοίᾳ ἡ ἔλευσις τῆς βασιλείας», καθὼς ἐπίσης καὶ ἡ διδασκαλία Αὐτοῦ «εἶναι ὁ τελικὸς λόγος τοῦ Θεοῦ» ἐν τῇ ἱστορίᾳ. Παραλλήλως, ὅμως, μετὰ τοῦ πραγματοποιηθέντος στοιχείου ἐν τῇ ἱστορίᾳ τονίζει καὶ τὴν μελλοντικὴν διάστασιν τοῦ Ἑσχατοῦ, καθ' ὅσον τὸ ἔσχατον ὡς τελικὸν ἐμπεριέχει μίαν τελικὴν ἀποκάλυψιν καὶ τελικὴν Κρίσιν¹⁹.

C. J. Cadoux

Τὸν T. W. Manson ἀκολουθεῖ ὁ C. J. Cadoux, ὅστις εἶναι ἀναλυτικώτερος τοῦ πρώτου ἐν τῇ ἐκθέσει τῆς μὴ ἐσχατολογικῆς αὐτοῦ ἐρμηνείας. Καὶ δι' αὐτὸν ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ εἶναι τελικῶς ἡ ἀποδοχὴ ἐκ μέρους τοῦ ἀνθρώπου, ἐν τῇ προσωπικῇ αὐτοῦ ζωῇ, τῆς φιλευσπλάγχχνου κυριαρχίας τοῦ Θεοῦ²⁰. Ἡ δὲ εὐσπλαγχχνία τοῦ Θεοῦ ἐξεφράσθη συγκεκριμένως ἐν τῇ ἱστορίᾳ διὰ τοῦ Ἰησοῦ, διότι ὁ Ἰησοῦς εἶναι («τὸ πρόσωπον δι' οὗ ἡ βασιλεία ἐγένετο πραγματικότης μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων»)ἰᶜ.

Τὸ ἔργον τοῦ Ἰησοῦ μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων διὰ τὴν ἔλευσιν τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς, τὴν τοποθέτησιν Αὐτοῦ ἐναντι τῶν πολιτικῶν συνθηκῶν τῶν Ἰουδαίων τῆς ἐποχῆς, τὴν προσπάθειαν ἀφυπνίσεως τῆς συνειδήσεως τοῦ λαοῦ, ἐξετάζει ὁ C. J. Cadoux ὑπὸ τὸ πρῖσμα μιᾶς ἐθνικῆς ἀποστολῆς τοῦ Ἰησοῦ. Ὁ «λαὸς ἁγίων τοῦ Ἰησοῦ» πέπρωται νὰ γίνῃ ὁ διδάσκαλος

15. T. W. MANSON, *The Sayings of Jesus*, σελ. 305.

16. T. W. MANSON, *The Servant-Messiah*, σελ. 63.

17. G. E. LADD, *Jesus and the Kingdom*, σελ. 27.

18. T. W. MANSON, *The Sayings of Jesus*, σελ. 305.

19. T. W. MANSON, *The Servant Messiah*, σελ. 63. Βλ. ἐπίσης τοῦ ἀὐτοῦ, *Realized Eschatology and the Messianic Secret*, σελ. 222.

20. Βλ. C. J. CADOUX, *The Historic Mission of Jesus. A Constructive Re-Examination of the Eschatological Teaching in the Synoptic Gospels*, London 1943.

21. C. J. CADOUX, *Ἐνθ' ἁνωτ.*, σελ. 133.

καὶ ὁ ἀφανὴς ὁδηγὸς τῆς φυλῆς. Ἐν τέλει τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ θὰ ἐφαρμοσθῇ ὑφ' ὀλοκλήρου τοῦ ἀνθρωπίνου γένους²².

Ἡ ἐρμηνευτικὴ αὐτὴ προσπάθεια τῆς μὴ ἐσχατολογικῆς ἢ πνευματικῆς τάσεως, ἰδιαιτέρως ὡς παρουσιάσθη ὑπὸ τοῦ T. W. Manson, ὄντως ἐντυπωσιάζει τὸν σύγχρονον ἄνθρωπον διὰ τὸν τρόπον ἐρμηνείας τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ, καθ' ὅσον προσεγγίζει τὰς συγχρόνους πνευματοκρατικὰς ἀντιλήψεις, τὰς ἐκτὸς ἱστορικῶν καὶ ἐκκλησιολογικῶν προϋποθέσεων ἐρμηνευόμενας. Οὐσιαστικῶς ἡμῶς πρόκειται περὶ παραποιήσεως τῶν βιβλικῶν δεδομένων, καθ' ὅσον αὐτὴ ἐμμένει μόνον ἐπὶ τῆς βάσεως τοῦ κατὰ Μᾶρκον Εὐαγγελίου, καὶ μάλιστα ἐπὶ τινῶν χωρίων, τὰ ὅποια προσφέρονται πρὸς τοὺς σκοποὺς καὶ τὰς ἐρμηνευτικὰς τάσεις τῆς ομάδος ταύτης τῶν ἐρμηνευτῶν, ἤτοι ἐπὶ χωρίων σαφῶς θεολογικοῦ καὶ παραινετικοῦ—κατηχητικοῦ περιεχομένου. Πρὸ τῆς πνευματικῆς δὲ ἐρμηνείας ταύτης ἔχει ἐξαφανισθῆ καὶ αὐτὸς οὗτος ὁ μετ' ἐμφάσεως τόνισμός τῆς ἐγγύτητος τοῦ τέλους. Ἡ αἰωνία ἡμῶς βασιλεία τοῦ Θεοῦ, δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, ὅτι σαρκοῦται ἐπὶ τῆς γῆς μόνον ἐπὶ ἑνὸς λαοῦ ἱσταμένου ἐπὶ τῶν βουλῶν τοῦ Θεοῦ. Καὶ μία τοιαύτη ἐνσάρκωσις τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ ἐπραγματοποιήθη ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ὡς ἡ ἀπαρχὴ πάντων ἡμῶν, οἵτινες εἴμεθα τὸ σῶμα Αὐτοῦ, ἡ Ἐκκλησία, ὡς ἡ ἐνσαρκουμένη βασιλεία τοῦ Θεοῦ²³, ἡ ἀναμένουσα καὶ πάλιν τὴν ἔλευσιν «τοῦ ἀναβάτοντος» Χριστοῦ «ὑπεράνω πάντων τῶν οὐρανῶν, ἵνα πληρώσῃ τὰ πάντα» (Ἐφεσ. 4,10)²⁴.

3. Ἐπὶ μιᾶς διαφορετικῆς βάσεως τῶν ἀνωτέρω μελετητῶν, ἀλλὰ κατ' οὐσίαν ἐπὶ τῆς αὐτῆς κατευθύνσεως πρὸς ἀναζήτησιν διεξόδου διὰ τὴν ἀποφυγὴν πολώσεως μεταξὺ τοῦ παρόντος καὶ τοῦ μέλλοντος τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ, ἐν τῇ συζητήσῃ τῆς μορφῆς καὶ τοῦ χρόνου αὐτῆς, τοποθετεῖται καὶ ὁ R. Otto, ὁ ὅποιος προώθησε τὰ μέγιστα τὴν θεολογίαν εἰς τὴν ἀναγνώρισιν τοῦ διττοῦ χαρακτῆρος τῆς βασιλείας ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τοῦ Ἰησοῦ.

R. Otto

Ὁ Rudolf Otto, ἐμφανισθεὶς κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ριζικῆς μεταστροφῆς τῆς θεολογικῆς ἐρεῦνης ἐκ τῆς πλήρους ἀδιαφορίας τῶν ἐσχατολογικῶν θεμάτων, ἥτις ἀδιαφορία, ὡς εἶδομεν, ἐχαρακτήρησε τὸν δέκατον ἑνατον αἰῶνα ὡς ἀντιεσχατολογικόν, πρὸς μίαν ἐποχὴν ἐντόνου ἐνδιαφέροντος περὶ τὴν ἐσχατολογία, δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ὁ κύριος ἐκπρόσωπος αὐτῆς τῆς τάσεως, πρὸς πλήρη ἐπικράτησιν τοῦ ἐσχατολογικοῦ ἐνδιαφέροντος, καθ' ὅσον, ὡς λέγει

22. C. J. CADOUX, Ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 269.

23. C. J. CADOUX, Ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 218.

24. G. LUNDSTRÖM, The Kingdom of God, σελ. 113.

καὶ ὁ ἴδιος, ἡ διδασκαλία τοῦ Ἰησοῦ ἀπ' ἀρχῆς ἕως τέλους ἦτο τὸ κήρυγμα τοῦ εὐαγγελίου τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ.

Ὡς μαθητῆς δὲ τοῦ A. Ritschl, ὁ Otto διετήρησε μέχρι τέλους τοῦ ἔργου του ἀμείωτον τὸν ἐνθουσιασμόν, ὡς καὶ ὁ διδάσκαλός του, διὰ τὰ ἐσχατολογικὰ θέματα· κατεχόμενος δὲ ὑπὸ ἐντόνου ἀπολογητικοῦ ἐνδιαφέροντος, ἀφοῦ ἤλθεν εἰς διάλογον μετὰ τῆς δεσποζούσης κατὰ τὴν ἐποχὴν του ὀρθολογιστικῆς σκέψεως, ἐξέφρασε τὴν θεολογίαν αὐτοῦ διὰ τινος ἀκράτου θρησκευτικοῦ φιλοσοφισμοῦ, περιέχοντος τὰς ἀρχὰς τοῦ κριτικοῦ ἰδεαλισμοῦ τῶν χρόνων του. Ἵπ' αὐτὰς τὰς προϋποθέσεις, ἡ ἔκθεσις τῶν ἰδεῶν του, ἰδιαίτερος περὶ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ, παρουσιάζει ἀνοίγματα ἀνεπίτρεπτα πρὸς πᾶσαν κατεῦθυνσιν, πιθανῶς ἐκ λόγων ἀπολογητικῆς καὶ ἕνεκα τοῦ ἐνδιαφέροντος αὐτοῦ, ὅπως ἔλθῃ εἰς διάλογον μετὰ τῶν συγχρόνων του διανοητῶν.

Ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ, κατὰ τὸν Otto, εἶναι τὸ «ἀπόλυτον θαῦμα», τὸ «ἄλλως ἕτερον», τὸ «ἄλλως ἄλλότριον» («das ganz andere»), τὸ «οὐράνιον γεγονός», τὸ ὁποῖον, ἐνῶ τίθεται εἰς ἀντίθεσιν πρὸς τὸν κόσμον τοῦ (ἐνταῦθα) καὶ τοῦ (νῦν), μετέχει καὶ τοῦ παρόντος, ἐξ αἰτίας τοῦ «μυστηριώδους» καὶ «διττοῦ» αὐτῆς χαρακτῆρος²⁵. Ὡς ἐκ τούτου ἡ ἐντελῶς μελλοντικὴ, ὑπερφυσικὴ καὶ ὑπερκόσμιος βασιλεία τοῦ Θεοῦ ἐνεργοποιεῖται ἐν τῷ Ἰσραὴλ καὶ ἐν τῷ κόσμῳ, ἐξ αἰτίας τοῦ καθαρῶς θαυματουργικοῦ τῆς χαρακτῆρος. Ἐν σύνηθες γεγονός δύναται νὰ εἶναι εἴτε παρὸν εἴτε μελλοντικόν, ἡ βασιλεία ὁμῶς τοῦ Θεοῦ ὡς «καθαρὸν θαῦμα», ὡς *mirum* καὶ *mysterium* δύναται νὰ εἶναι ἀμφοτέρα²⁶.

Οὕτως, ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ, κατὰ τὸν Otto, ἡ κατ' οὐσίαν μέλλουσα, συμφώνως πρὸς τὸ *mirum* τοῦ χαρακτῆρος τῆς, εἶναι παρούσα, ὡς μιὰ «θαυματουργὸς παρουσία». Ἐν τῇ «συνεπεῖ» («consistent») ἢ καλύτερον ἐν τῇ «γνησίᾳ» («genuine») ἐσχατολογίᾳ του²⁷, τὸ πρόβλημα τοῦ χρόνου τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ αἴρεται, καθ' ὅσον τὸ παρὸν καὶ τὸ μέλλον ἴστανται ὁμοῦ, εἰς μίαν παράδοξον ἐνότητα καὶ διότι τὸ «θαυματουργικὸν παρὸν» τῆς βασιλείας ἀτενίζει πάντοτε πρὸς τὴν μεταμόρφωσιν καὶ τὴν μεταλλαγὴν τοῦ κόσμου, πρὸς τὴν «θαυμασίαν» ἐκείνην «νέαν δημιουργίαν» τοῦ μέλλοντος²⁸.

25. Πρβλ. Ἐφεσ. 1,23: «ἡτις (Ἐκκλησία) ἐστὶ τὸ σῶμα αὐτοῦ, τὸ πλήρωμα τοῦ τὰ πάντα ἐν πᾶσιν πληρουμένου», καὶ Ἐφεσ. 3,19.

26. R. OTTO, *Das Heilige. Über das Irrationale in der Idee des Göttlichen und Sein Verhältnis zum Rationalen*, Breslau 1917, Ἀγγλ. μετ., *The Idea of the Holy. An Inquiry into the Non-Rational Factor in the Idea of the Divine and its Relation to the Rational*, London and N. York, 1950, σελ. 85.

27. R. OTTO, *Das Reich Gottes und Menschensohn, Ein Religionsgeschichtlicher Versuch*, Munich 1934, Ἀγγλ. μετ., *The Kingdom of God and the Son of Man, A Study in the History of Religion*, London 1938, σελ. 73.

28. R. OTTO, Ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 62 καὶ 52.

Ἡ ἰδέα ὅμως ἐνὸς *mirum* καὶ ἐνὸς *mysterium* διὰ τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, ὁδηγεῖ τὸν Otto εἰς γενικεύσεις καὶ προεκτάσεις πρὸς πᾶσαν κατεύθυνσιν. Διὰ τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, συγκεκριμένως, λέγει, ἐφ' ὅσον αὕτη εἶναι «μυστήριον» δὲν ἐμφανίζεται μόνον τώρα ἀλλὰ καὶ πάντοτε καὶ δύναται μάλιστα νὰ εὑρεθῇ καὶ εἰς ἄλλας θρησκείας ἐκτὸς τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ἡ βαθυτέρα αὐτῆς πραγματικότης, ὡς «θαυματουργικὴ πραγματικότης», κατὰ τὸν Otto, ὑπῆρχε πάντοτε καὶ ὑπῆρξε καὶ πρὸ τῆς ἐλεύσεως τοῦ Χριστοῦ. Ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ, ὅθεν, διανοίγεται ἀπεριορίστως διὰ τοῦ «μυστηριακοῦ» αὐτῆς χαρακτῆρος καὶ γίνεται μία πανθρησκειακὴ πραγματικότης^{28α}.

Ἀσφαλῶς ὁ Otto, ἔχων τὴν συνείδησιν ὅτι δὲν δύναται νὰ εἶναι «συνεπής» («konsequent») ἐν τῇ περιγραφῇ τῆς διδασκαλίας τοῦ Ἰησοῦ, ὡς ἠθέλησαν νὰ εἶναι ὁ J. Weiss καὶ ὁ A. Schweitzer, διότι εὑρίσκει εἰς τὴν ἀποκαλυπτικὴν μίαν ἔντονον παραλογικότητα²⁹, ἀντέδρα εἰς πᾶσαν ἀποκλειστικότητα περὶ «μελλοντικῆς» ἐσχατολογίας, χωρὶς παραλλήλως νὰ ἐνθαρρύνῃ τὰς προσπάθειάς διὰ τὴν διατύπωσιν μιᾶς «πραγματοποιηθείσης» τοιαύτης, ἢ ὅποια διευτώθη κατὰ τρόπον ἀποκλειστικὸν ὀλίγον ἀργότερον ὑπὸ τοῦ C. H. Dodd, ὡς εἶδομεν προηγουμένως. Προσφέρει ὅμως ἱκανὰ ἐρείσματα εἰς τοὺς μεταγενεστέρους διὰ τὴν γεφύρωσιν τῶν ἀντιθέτων ἐσχατολογικῶν τάσεων καὶ ἐπιβοηθεῖ εἰς τὴν ἀναζήτησιν μιᾶς νέας μορφῆς συνθέσεως τούτων.

Ὁ Rudolf Otto δὲν εἶναι εὐκολον νὰ κριθῇ. Τὸ ἔργον του ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ, ὡς καὶ τὸ ἔργον τοῦ C. H. Dodd ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ θέματος, κατὰ κοινὴν ὁμολογίαν πάντων, ἐδημιούργησεν ἐποχὴν. Συμπεράσματά τινα ὅμως αὐτοῦ τίθενται ἐν ἀμφιβόλῳ, ἀφ' ἧς στιγμῆς διαπιστοῦμεν, ὅτι ἐν τῇ προσπάθειᾳ διερευνήσεως τῶν προϋποθέσεων καὶ τῶν πηγῶν τῆς καινοδιαθηκικῆς ἐσχατολογίας, ἀνάγει τὰς ρίζας τῆς διδασκαλίας τοῦ Ἰησοῦ περὶ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ οὐχὶ μόνον εἰς τὴν Π. Διαθήκην καὶ τὸν μεταγενέστερον Ἰουδαϊσμόν ἀλλὰ καὶ εἰς ἐξω-ιουδαϊκὰ θρησκευτάματα, ὡς εἰς τὸν Ζωροαστρισμόν, Παρσιισμόν κ.ά., καὶ δέχεται ἄνευ ἐπιφυλάξεων ἀνατολικὰς ἐπιδράσεις εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῶν ἐσχατολογικῶν ὅρων τῆς Κ. Διαθήκης³⁰.

Ἐπίσης ἀμφιβολαὶ ἐγείρονται, ὅταν ὁ Otto χαρακτηρίσῃ τὴν βασι-

28α. Ἐπὶ τῶν θρησκειολογικῶν θέσεων τοῦ R. Otto βλ. ἐκτενὲς σχόλιον παρὰ Α. Π. ΧΑΣΤΟΥΠΗ, Οὐσία τῆς Θρησκείας θεωρουμένη ἀξιολογικῶς ἐπὶ τῇ βάσει μαρτυριῶν ἐκ τῶν ἱερῶν Κειμένων, ἐν Ἀθήναις 1971, σελ. 169-175.

29. Βλ. N. PERRIN, *The Kingdom of God*, σελ. 59, σημ. 4.

30. R. OTTO, *The Kingdom of God*, σελ. 25 κ. ἐξ. Πρβλ. Γ. Π. ΠΑΤΡΩΝΟΥ, Μεσσιανικὰ καὶ Ἐσχατολογικὰ προσδοκίαι τῆς Μεσοδιαθηκικῆς περιόδου (200 π.Χ. — 100 μ.Χ.), Ἀθήναι 1970, σελ. 16, 23 κ.ά., ἐνθα συζητεῖται τὸ πρόβλημα τοῦτο καὶ ἀπορρίπτεται ἢ ὑπὸ πολλῶν διατυπωθεῖσα ἀποψὶς περὶ ἀνατολικῶν ἐπιδράσεων ἐν τῇ διαμορφώσει τῶν βιβλικῶν ἐσχατολογικῶν ἀντιλήψεων.

λείαν τοῦ Θεοῦ ὡς «*königherrschafts-bereich*»³¹, καὶ ἰδιαιτέρως, ὅταν τονί-
ζη τὸ χαρισματικὸν χαρακτηριστικὸν αὐτῆς, διότι τότε δὲν τονίζεται ἐπαρκῶς
ὅτι ἡ βασιλεία εἶναι βασιλεία τοῦ Θεοῦ, ἔνθα κυριαρχεῖ ἀπολύτως ἡ προσω-
πικὴ θέλησις Αὐτοῦ. Διὰ τὴν βιβλικὴν ἐσχατολογίαν δὲν νοεῖται μία ἀπρόσω-
πος βασιλεία, ἔνθα ἀπρόσωποι δυνάμεις καὶ θελήσεις ἐνεργοῦν, ἀλλὰ μόνον μία
πραγματικότης δημιουργηθεῖσα ὑπὸ τοῦ Θεοῦ καὶ πραγματοποιουμένη ἐν
χρόνῳ διὰ τῆς προσωπικῆς θελήσεως καὶ κυριαρχίας Αὐτοῦ, μία πραγματικὴ
βασιλεία τοῦ Θεοῦ.

4. Ἡ υἱοθετηθεῖσα, ὑπὸ πλείστων ἐρευνητῶν, κατὰ τὸ τέλος τοῦ
πρώτου ἡμίσεος τοῦ παρόντος αἰῶνος, ἐσχατολογικὴ ἐρμηνεία τοῦ Χριστια-
νισμοῦ, ἡ ἀποδοχὴ τῆς ὑπαρχούσης στενῆς σχέσεως μεταξύ τῆς βασιλείας τοῦ
Θεοῦ καὶ τοῦ προσώπου τοῦ Ἰησοῦ καὶ ἡ διαπίστωσις τῆς ἐνότητος τῆς ιδέας
περὶ βασιλείας, τῶν ἀπόψεων περὶ Μεσσίου καὶ τοῦ γεγονότος τῆς Ἐκκλη-
σίας, καθὼς καὶ τῆς ἠθικῆς ζωῆς τῶν πιστῶν, ὡς ἐσχατολογικῶν πραγματι-
κοτήτων, πάντα ταῦτα ὀφείλονται ἐν πολλοῖς εἰς τοὺς τρεῖς ἐκ τῶν κορυφαίων
τῆς ἐποχῆς μας ἐρμηνευτῶν, J. Jeremias, W. G. Kümmel καὶ O. Cullmann,³²
τῶν ὁποίων τὰς κεντρικὰς θέσεις ἐπὶ τοῦ ἐσχατολογικοῦ διαλόγου προτιθέμεθα
ἀμέσως κατωτέρω νὰ ἐκθέσωμεν.

J. Jeremias

Μετὰ τὰ βασικὰ ἔργα τῶν A. Jülicher, A. T. Cadoux καὶ C. H.
Dodd, ἐπὶ τῶν παραβολῶν τῆς Κ. Διαθήκης, ἡ παραβολικὴ διδασκαλία τοῦ
Ἰησοῦ ἐτέθη εἰς τὸ κέντρον τοῦ θεολογικοῦ ἐνδιαφέροντος διὰ τὴν κατανόησιν
τῆς βιβλικῆς ἐσχατολογίας καὶ ἔγινεν ἀντικείμενον ἀλλεπαλλήλων θεολογικῶν
κριτικῶν μελετῶν, κατὰ τὴν πορείαν ἀναζητήσεως τῆς ἀρχικῆς θέσεως (τοῦ
Sitz im Leben) τῶν παραβολῶν. Σταθμὸς εἰς τὴν πορείαν ταύτην δύναται νὰ
χαρακτηρισθῇ ἰδιαιτέρως τὸ ἔργον τοῦ J. Jeremias³², δι' οὗ ἠνοιχθῆ κατ'
οὐσίαν νέα ἐποχὴ εἰς τὴν περαιτέρω σπουδὴν τῶν παραβολῶν τῆς βασιλείας.
Ὁ Jeremias διὰ τοῦ τονισμοῦ, ἐν τῇ μελέτῃ του, ὅτι ὁ Ἰησοῦς ἐκήρυξε «τὴν
ἔλευσιν τοῦ Θεοῦ» («*der einbruch Gottes*») προσεγγίζει πρὸς τὴν ἀποψιν
ὅτι ἐν ταῖς παραβολαῖς πραγματικῶς διδάσκεται ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ ὡς πα-

31. G. LUNDSTRÖM, *The Kingdom of God*, σελ. 194.

32. Ὁ J. Jeremias ἐξέφρασε τὸ ἐνδιαφέρον του ἐπὶ τῶν παραβολῶν τοῦ Ἰη-
σοῦ διὰ πρώτῃν φοράν εἰς μιαν σύντομον βιβλιοκρισίαν τῆς μελέτης τοῦ C. H. DODD, *The
Parables of the Kingdom* («*Eine Neue Schau der Zukunftsaussagen Jesu*»), ἐν *Theo-
logische Blätter*, 20, 1941, σελ. 216-222) καὶ ἀργότερον πρόβη εἰς τὴν ἐκδοσιν τοῦ κυ-
ρίου ἔργου του *Die Gleichnisse Jesu*, Zürich 1947¹, τὸ ὁποῖον ἐξεδόθη εἰς ἐπανειλημέ-
νας ἐκδόσεις μέχρι τοῦδε, 1965⁷.

ροῦσα πραγματικότητας και ὅτι παραλλήλως ἐν ταῖς αὐταῖς παραβολαῖς καταδεικνύεται ἡ μελλοντικὴ διάστασις αὐτῆς, δηλ. τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ και ὡς μελλούσης πραγματικότητος³³.

Ὁ Joachim Jeremias, λαμβάνων μέρος εἰς τὸν σύγχρονον ἐσχατολογικὸν διάλογον και εὐρισκόμενος μεταξὺ τῶν ἀποκλειστικῶν μελλοντικῶν τάσεων τῆς «συνεποῦς ἐσχατολογίας» («Konsequente Eschatologie») τῶν J. Weiss και A. Schweitzer και τῶν ἀποκλειστικῶν ἀντιθέτων τάσεων τῆς «πραγματοποιηθείσης ἐσχατολογίας» («Realized Eschatology») τοῦ C. H. Dodd, ἔταμε νέαν κατεύθυνσιν, τὴν ὁποίαν ἀπεκάλεσεν «ἐσχατολογία εἰς πορείαν πραγματοποιήσεως» («sich realisierende Eschatologie»)³⁴.

Κατὰ τὴν νέαν αὐτὴν ἄποψιν, τῆς «πραγματοποιουμένης ἐσχατολογίας» τοῦ Jeremias, ὑπογραμμίζεται κυρίως τὸ γεγονός ὅτι ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ παρίσταται ἐν ταῖς παραβολαῖς ὡς διαδοχικῶς και συνεχῶς «πραγματοποιουμένη»³⁵. Ὁ Ἰησοῦς ἦτο ὁ Μεσσίας, ἀλλὰ συγχρόνως και ὁ Βασιλεὺς

33. Ὁ G. LUNDSTRÖM, *The Kingdom of God*, σελ. 245 και 249, δέχεται ὅτι ὁ J. Jeremias ἀνανεώνει κατ' οὐσίαν τὴν παλαιότεραν ἐρμηνευτικὴν ἐκείνην τάσιν, ἡ ὁποία ἐδέχετο τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ μόνον ὡς μελλοντικὸν γεγονός. Εἰς τὴν ἄποψιν αὐτὴν τοῦ Lundström ἀντιτίθεται ὁ G. E. LADD, *Jesus and the Kingdom of God*, σελ. 27, σημ. 109. Νομίζομεν ὅτι ὁ Lundström ἔχει δίκαιον εἰς τὸ συμπέρασμα του, διότι πράγματι ὁ Jeremias μέχρι και τῆς 3ης γερμανικῆς ἐκδόσεως τοῦ ἔργου του εὐρίσκειτο εἰς πλήρη ἀντίθεσιν πρὸς τὸν Dodd. Εἰς τὴν 4ην ἔκδοσιν τοῦ ἔτους 1956 ὁ Jeremias προσέθεσε και νέαν παράγραφον, τὴν ὁποίαν ἀγνοεῖ ὁ Lundström, ἔχει ὑπ' ὄψιν του ἕως ὁ Ladd, ἐνθα γίνεται σαφῆς πλέον ἡ σχέση τοῦ Jeremias πρὸς τὸν Dodd. Ἰβρβλ. N. PERRIN, *The Kingdom of God*, σελ. 81-82, μαθητὴν τοῦ Jeremias, ὅστις τονίζει ὅτι διὰ τοῦ ἔργου τοῦ διδασκάλου του κατεδείχθη, ὅτι τὸ μήνυμα τῶν παραβολῶν ἐμπεριέχει ἔμφασιν περὶ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ ὡς παρούσης (βλ. J. JEREMIAS, *The Parables of Jesus*, σελ. 93-99, «Now is the Day of Salvation» και σελ. 99-120, «God's Mercy for Sinners», ἐν σχέσει πρὸς τὴν 4ην ἐκδοσιν κ. ἐξ. τοῦ *Die Gleichnisse Jesu*, σελ. 98-106 και 107-127) και ὡς μελλούσης πραγματικότητος (βλ. Ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 89-92, «The Great Assurance», και σελ. 120-126, «The Imminence of Catastrophe»).

34. Τὴν προταθεῖσαν ὑπὸ τοῦ J. Jeremias ἔκφρασιν «sich realisierende Eschatologie» (βλ. *Die Gleichnisse Jesu*, Zurich 1956⁴, σελ. 194), πρὸς διόρθωσιν τῆς ἀτυχοῦς ἐκφράσεως, «realized eschatology», ἀπεδέχθη τελικῶς και ὁ C. H. Dodd (*The Interpretation of the Fourth Gospel*, σελ. 447, σημ. 1), ἀν και ἡ ἀγγλικὴ μετάφρασις αὐτῆς, «an eschatology that is in process of realization», δὲν ἀποδίδει τὸ ἀκριβὲς νόημα τῆς πρωτοτύπου ἐκφράσεως τοῦ Jeremias (*The Parables of Jesus*, σελ. 159). Σημειωθῆτω ὅτι πρὸς διόρθωσιν τῆς «Realized Eschatology» ἐπροτάθη, ὡς θὰ εἶδωμεν και κατωτέρω και ὑπὸ τοῦ ὀρθοδόξου π. George Florovsky ὁ ὅρος «ἐγκαινιασθεῖσα ἐσχατολογία» («inaugurated eschatology»), τὴν ὁποίαν ἀπορρίπτει κατ' οὐσίαν ὁ Dodd, προτιμήσας τὴν ἀντίστοιχον τοῦ Jeremias (βλ. C. H. DODD, *The Interpretation of the Fourth Gospel*, σελ. 447, σημ. 1).

35. I. KAPABIDIOΠΟΥΛΟΥ, *Αἱ Παραβολαὶ τοῦ Ἰησοῦ*, σελ. 31. Βλ. σχετικῶς πλεονα παρὰ W. G. KÜMMEL, *Das Neue Testament, Geschichte de Erforschung*

τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ καὶ διὰ τῆς ἐνσάρκου ἐλευσεώς Του ἐν ταπεινῇ μορφῇ³⁶, εἰσέβαλεν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τὸ γεγονός τῆς ἐσχατολογικῆς τελειώσεως τοῦ κόσμου, ὡς ἐν πλήρει μορφῇ θὰ συμβῆῖ κατὰ τὴν δευτέραν καὶ ἔνδοξον Αὐτοῦ παρουσίαν. Ἐκτοτε διὰ τοῦ ἐνεργοῦντος Πνεύματος ἡ νέα δημιουργία, ἡ ὁποία ἤδη ἔχει ἀρχίσει, ὀλοκληροῦται καὶ τείνει πρὸς τὴν «ἀνακεφαλαίωσιν» τῶν πάντων ἐν τῷ Χριστῷ³⁷. Ὁ Jeremias κατέδειξε τὴν ἄκρως ἐσχατολογικὴν συνέπειαν τῶν λόγων καὶ ἔργων τοῦ Ἰησοῦ καὶ ὅτι ἐν Αὐτῷ ἡ ἐσχατολογικὴ πραγματικότης τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ εἶναι ἤδη παροῦσα καὶ ἐπομένως ἡ χριστιανικὴ κοινότης βιοῖ ἀπὸ τοῦ παρόντος τὴν σωτηρίαν, ἥτις εἶναι καὶ ὁ τελικὸς σκοπὸς τῆς ἱστορίας.

Οὕτω, διὰ τῆς προσφορᾶς τοῦ Jeremias διανοίγεται ἡ ὁδὸς καὶ πάλιν πρὸς τὸ μελλοντικὸν στοιχεῖον τῆς Ἑσχατολογίας, τὴν ὁποίαν ἡ «Realized» εἶχε πλήρως ἀποκλείσει, χωρὶς ὅμως νὰ ἐπανέρχεται εἰς τὰς ἀπόψεις τῆς «Futuristic» Ἑσχατολογίας. Διὰ τοῦ τρόπου τούτου συμβάλλει καὶ ὁ Jeremias εἰς τὴν νεωτέραν προσπάθειαν συνθέσεως τῶν δύο προηγουμένων ἀκραίων ἐρμηνευτικῶν τάσεων. Δυστυχῶς ὅμως ἡ ὄντως σημαντικὴ αὐτῆ προσφορὰ τοῦ Jeremias παρέμεινεν ἄνευ οὐσιαστικῶν καρπῶν, διότι τὸ ὑπ' αὐτοῦ ὑπογραμμισθὲν τόσον ἐντόνως παρὸν τῆς βασιλείας δὲν συνεσχέτισθη πρὸς τὴν ἱστορικὴν πραγματικότητα τῆς Ἐκκλησίας³⁸, τὴν ὁποίαν μάλιστα θέτει ἐκτὸς τῶν ἐνδιαφερόντων τοῦ Ἰησοῦ, καθ' ὅτι καὶ ὁ Jeremias, ὡς καὶ ἅπανα ἡ προτεσταντικὴ ἐρμηνευτικὴ θεολογία, ἀποδέχεται τὴν ἀποψιν «ὅτι ὁ Ἰησοῦς δὲν εἶχε κατὰ νοῦν οὔτε ἀπεσκόπει εἰς τὴν ἴδρυσιν τῆς Ἐκκλησίας»³⁹.

W. G. Kümmel

Καὶ τοῦ W. G. Kümmel⁴⁰ ἡ προσφορὰ εἶναι σημαντικωτάτη ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου τῆς συνθέσεως τῶν δισταμένων ἀπόψεων ἐν τῷ ἐσχατολογικῷ

Seiner Probleme, Freiburg-München 1958, σελ. 286 ἐξ., 493 ἐξ. καὶ A. RICHARDSON, An Introduction to the Theology of the New Testament, London 1961, σελ. 86, σημ. 1, ὅστις προτιμᾷ τὴν ἔκφρασιν ἐπίσης τοῦ J e r e m i a s.

36. Πρβλ. Α. Κ. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΑΚΟΠΟΥΛΟΥ, Ὁ Υἱὸς τοῦ Ἀνθρώπου, Ἀθήναι 1963², σελ. 45-48, «Ἡ κατὰ κόσμον ἄσημος καὶ ταπεινὴ ζωὴ τοῦ Ἰησοῦ ὡς Υἱοῦ τοῦ Ἀνθρώπου».

37. Ἐφεσ. 1,10.

38. Βλ. ἰδιαιτέρως ἐπ' αὐτοῦ ἐν τῷ προσφάτῳ ἔργῳ τοῦ J. JEREMIAS, Neutestamentliche Theologie, Erster Teil: Die Verkündigung Jesu, Gütersloher Verlagthaus, 1971, σελ. 165.

39. I. Δ. ΚΑΡΑΒΙΔΟΠΟΥΛΟΥ, Βιβλιοκρισία ἐπὶ τοῦ ὡς ἄνω ἔργου τοῦ J e r e m i a s, ἐν Δ.Β.Μ., 1 (1971), σελ. 85.

40. W. G. KÜMMELE, Verheissung und Erfüllung, Untersuchungen zur Eschatologischen Verkündigung Jesu, Zürich 1945¹, 1956³. Τὸ ἔργον τοῦτο θεωρεῖται

διαλόγῳ περὶ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ. Θεμελιώδης ἀρχή του εἶναι ἡ διάκρισις, ἡ ὁποία ὑπάρχει μεταξύ ἀποκαλυπτικῆς καὶ προφητικῆς ἐσχατολογίας. Ὁ Ἰησοῦς, συμπεραίνει ὁ Kümmel, δίδει εἰς ἡμᾶς μὲ τὸ κήρυγμα Αὐτοῦ μίαν ἐσχατολογικὴν ὑπόσχεσιν, μίαν ἐσχατολογικὴν προκήρυξιν περὶ τῆς μελλούσης βασιλείας καὶ οὐχὶ μίαν ἀποκαλυπτικὴν διδασκαλίαν⁴¹.

Διὰ τὸν Kümmel, ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ εἶναι μελλοντικὴ τις ἐσχατολογικὴ πραγματικότης, καθ' ὅσον ἡ ἔλευσις αὐτῆς, ἐν χωρίοις τῆς Κ. Διαθήκης⁴², συσχετίζεται μετὰ τῆς παρουσίας τοῦ Υἱοῦ τοῦ Ἀνθρώπου καὶ αὐτῆς ταύτης τῆς τελικῆς Κρίσεως⁴³. Παρὰ δὲ τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ Παρουσία θὰ πραγματοποιηθῇ εἰς ἀνύποπτον χρόνον καὶ ἡ χρονικὴ αὕτη διάρκεια εἶναι ἄγνωστος, τὸ ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ ἀναμενόμενον «Ἐσχατον» θὰ ἐμφανισθῇ ἐν τῷ ἐγγύς μέλλοντι.

Μὲ τὰς θέσεις αὐτὰς ὁ Kümmel πραγματοποιεῖ ἐν ἀποφασιστικὸν βῆμα πέρα τῶν πλείστων ἐκείνων συγγραφέων, οἱ ὅποιοι ἐμμένουν ἐν τῇ ἀπόψει ὅτι τὸ Ἐσχατον ἤτο ἤδη πλήρως παρὸν ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Ἰησοῦ. Ὁ Kümmel σαφῶς προβάλλει τὴν διδασκαλίαν καὶ τὴν πίστιν τοῦ Ἰησοῦ περὶ τῆς ἐπικειμένης ἐλεύσεως τῆς ἐσχατολογικῆς βασιλείας. Ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Ἰησοῦ, λέγει, τὸ μελλοντικὸν τοῦτο ἐσχατολογικὸν πλήρωμα ἔχει μόνον τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ⁴⁴. Ἡ μέλλουσα βασιλεία ἤδη ἤρξατο νὰ φανεροῦται ἐν τινι μορφῇ πραγματικότητος⁴⁵. Ἡ παροῦσα ὅμως αὕτη φανέρωσις τῆς βασιλείας ὀρίζεται μόνον ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Ἰησοῦ, κατὰ τὸν Kümmel, καὶ οὐχὶ καὶ ἐν τῇ ζωῇ τῆς Ἐκκλησίας, παρὰ τὸ γεγονὸς τῆς ἐπισημάνσεως ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ἐνδιαμέσου χρόνου μετὰ τὸ θανάτου τοῦ Ἰησοῦ καὶ τῆς Παρουσίας Αὐτοῦ⁴⁶. Οὕτω καὶ ὁ Kümmel, μετὰ τοῦ Jeremias, εἰργάσθη ἐπὶ τῷ σκοπῷ νὰ καταδείξῃ ὅτι ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ εἶναι ἀμφοτέρα, παροῦσα πραγματικότης καὶ ἄμεσος μελλοντικὴ προσδοκία⁴⁷.

ὁρθῶς ὡς ἐν ἐκ τῶν πλέον σημαντικῶν, τὰ ὁποῖα ἐκυκλοφόρησαν ἐπὶ τοῦ θέματος τῆς ἐσχατολογίας, ἐντὸς τῶν τελευταίων δεκαετιῶν.

41. W. G. KÜMMEL, "Ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 95, 104.

42. Ὁ K ü m m e l οὐσιαστικῶς ἐκκινεῖ ἐκ τῆς ἐκφράσεως τοῦ Ἰησοῦ «ἤγγικεν ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ» (Μάρκ. 1,15· Ματθ. 10,7), τὴν ὁποῖαν ἐρμηνεύει, οὐχὶ ὡς ὁ D o d d «ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ ἔχει ἔλθει», ἀλλ' ὡς «ἔχει ἔλθει ἐγγύς» (G. LUNDSTRÖM, The Kingdom of God, σελ. 212, σημ. 37).

43. Πρβλ. Μάρκ. 14,62.

44. W. G. KÜMMEL, Promise and Fulfilment, σελ. 152-154.

45. W. G. KÜMMEL, "Ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 105 καὶ 107.

46. Πρβλ. G. E. LADD, Jesus and the Kingdom, σελ. 28 καὶ 29.

47. Βλ. N. Q. HAMILTON, The Last Things, σελ. 142.

O. Cullmann

Εἷς ἐκ τῶν πλέον ἀξιολόγων μελετητῶν εἰς τὸν χῶρον τῶν ἐσχατολογικῶν θεμάτων εἶναι ὁ Oscar Cullmann. Τὸ κλασσικὸν αὐτοῦ ἔργον *Christus und die Zeit*⁴⁸ τοποθετεῖ τὸ θέμα τῆς ἐσχατολογίας εἰς τὴν εὐρεῖαν βιβλικοθεολογικὴν ἀντίληψιν τῆς λυτρωτικῆς ἱστορίας, τῆς γνωστῆς ὡς «Heilsgeschichte». Εἰς δὲ τὸ ἐπίσης ἀξιόλογον ἔργον του *Die Christologie des Neuen Testaments*^{48a} ἀντιμετωπίζει τὴν ἐσχατολογίαν χριστολογικῶς καὶ ἰδιαιτέρως μελετᾷ ταύτην ἐν ἀναφορᾷ πρὸς τὸ μελλοντικὸν ἔργον τοῦ Ἰησοῦ, καθ' ὅσον τοῦτο ἐξυπονοοῦν οἱ χριστολογικοὶ τίτλοι Ἰησοῦς ὡς Μεσσίας καὶ Ἰησοῦς ὡς Υἱὸς τοῦ Ἀνθρώπου.

Ἰδιαιτέρως ὅμως ὁ Cullmann εἶναι γνωστὸς διὰ τὸ ἐνδιαφέρον του περὶ τὸ πρόβλημα τοῦ χρόνου καὶ ἰσχυρίζεται συγκεκριμένως, ὅτι ὁ ἀρχικὸς Χριστιανισμὸς δὲν ἀντιμετώπιζε τοιοῦτον πρόβλημα, καθ' ὅτι ὁ χρόνος δὲν εἶναι τι ἀντίθετον τοῦ Θεοῦ καὶ ὡς ἐκ τούτου οὐδὲ ἡ αἰωνιότης δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἰσταμένη ἔναντι τοῦ χρόνου. «Ἡ πρωτοχριστιανικὴ πίστις καὶ σκέψις δὲν ἐκκινεῖ ἐκ τῶν ἀντιθέσεων τοῦ χώρου μεταξὺ τοῦ ἐνταῦθα καὶ τοῦ πέραν, ἀλλ' ἐκ τῆς διακρίσεως τοῦ χρόνου μεταξὺ τοῦ πρότερον, τοῦ νῦν καὶ τοῦ ὕστερον»⁴⁹. Ἡ ἔμφασις δηλαδὴ τίθεται ἐπὶ μιᾶς ὀριζοντίου γραμμικῆς ἐννοίας τοῦ χρόνου καὶ ἐπὶ τῆς ἐντάσεως μεταξὺ παρόντος καὶ μέλλοντος. Ὡς ἐκ τούτου ἡ αἰωνιότης δὲν εἶναι μία ἄχρονος πραγματικότης⁵⁰.

Ἡ διαφορὰ μεταξὺ τοῦ παρόντος καὶ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος ἐκφράζεται κυρίως δι' ὄρων χρόνου, δι' ἐνὸς ὀριζομένου χρόνου (τοῦ ὁποίου εἶναι γνωστὴ ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος) καὶ δι' ἐνὸς ἀορίστου (τοῦ ὁποίου εἶναι γνωστὴ ἡ ἀρχὴ ἀλλ' ἄγνωστον τὸ τέλος)⁵¹. Συμφώνως δὲ πρὸς τὴν «γραμμικὴν» ταύτην ἀντίληψιν τοῦ χρόνου, τὴν βιβλικήν, ἡ σωτηρία ἐκφράζεται ἐν τῇ ἱστορίᾳ ὡς «Heilsgeschichte»⁵². Ἡ δὲ βασιλεία τοῦ Θεοῦ ἔρχεται ἐν χρόνῳ καὶ θὰ πλη-

48. O. CULLMANN, *Christus und die Zeit, Die Urchristliche Zeit Und geschichtsauffassung*, Zürich 1946.

48a. O. CULLMANN, *Die Christologie des Neuen Testaments*, Tübingen 1957.

49. O. CULLMANN, *Christ and Time*, σελ. 37, ἐνθα τονίζει συγχρόνως ὅτι ἡ ἔκφρασις του αὐτῆ δὲν σημαίνει ὅτι αἱ οὐσιώδεις διακρίσεις τοῦ χώρου μεταξὺ ὄρατου καὶ ἀόρατου δὲν ὑπάρχουν ἐν τῇ Κ. Διαθήκῃ, ἀντιθέτως ἀπάρχει ἐν τῇ Κ. Διαθήκῃ εἰς ἀόρατος οὐρανοῦ καὶ μίᾳ ὄρατῇ γῆ· ἀόρατοι δυνάμεις καὶ ἐξουσίαι εἶναι ἐν δράσει, ἐνῶ ὁ ἄνθρωπος θεᾶται μόνον τὰ ὄρατὰ ἔργα, τὰ ὁποῖα πραγματοποιοῦν αἱ ἐπὶ γῆς ἐκπροσωποῦσαι καταστάσεις τῶν δυνάμεων τούτων». Πρβλ. Α' Κορ. 2,8· Ρωμ. 13,1.

50. O. CULLMANN, *Christ and Time*, σελ. 49.

51. Πρβλ. O. CULLMANN, Ἔνθ' ἄνωτ., σελ. 46.

52. Ὑπὸ τὸν ὄρον τοῦτον «heil als geschichte» (εἰς τὴν Ἀγγλ. «salvation History») ὁ O. Cullmann ἐρμηνεύει κατ' οὐσίαν τὸ ἔργον τῆς θείας Οἰκονομίας, τὴν «salvation economy» (βλ. O. CULLMANN, *Salvation in History*), σελ. 76, παρὰ Κ.Δ.

ρωθῆ ὡσαύτως ἐν μελλοντικῷ χρόνῳ⁵³. Οὕτως ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ δὲν δύναται νὰ εἶναι ἄλλο τι εἰ μὴ μία ἱστορική πραγματικότητα, ἡ ὁποία ἀναμένει τὴν πλήρωσίν της ἐν τῷ μέλλοντι, καθ' ὅσον ἡ σωτηρία ἐκφράζεται καὶ ἐν τῷ «καιρῷ» τοῦ παρόντος καὶ ἐν τῷ «αἰῶνι» τοῦ μέλλοντος.

Διὰ τὸν Cullmann ἡ ἐσχατολογία τῆς Κ. Διαθήκης δὲν δύναται νὰ θεωρηθῆ οὔτε «πραγματοποιηθεῖσα» («Realized»-Dodds) οὔτε μόνον «μελλοντική» («Only Future»-Schweitzer), διότι ὡς ὁ ἴδιος λέγει, «ἐξ ὑπαρχῆς ὑπάρχει μία ἔντασις (tension) μεταξὺ τοῦ «ἤδη ἐκπληρουμένου» καὶ τοῦ «οὐχὶ εἰσέτι πεπληρωμένου»⁵⁴. Τοῦτο ἀσφαλῶς θέτει πρὸ ἡμῶν ἓν πρόβλημα, πρόβλημα χρόνου, ἐντάσεως δηλ. μεταξὺ παρόντος καὶ μέλλοντος. Ἡ ἐντονωτέρα δὲ ἔμφασις, ἐκ μέρους τοῦ ἀρχικοῦ Χριστιανισμοῦ ἐπὶ τοῦ «ἤδη ἐκπληρουμένου», δὲν ὀφείλεται οὐσιαστικῶς εἰς τὴν ἄρνησιν τῆς μελλοντικῆς διαστάσεως αὐτοῦ, ἀλλὰ προέρχεται κυρίως ἐξ αἰτίας τῆς «ἐπιβραδύνσεως τῆς Παρουσίας», ἵνα μὴ ἀμφισβητηθῆ τὸ ἤδη πραγματοποιηθέν⁵⁵.

Ἐνταῦθα, ὡς ἀντιλαμβανόμεθα, ὁ Cullmann προσπαθεῖ νὰ κατανοήσῃ τὰ ἐσχατολογικὰ θέματα τῆς Κ. Διαθήκης ἀντικυρῶν ταῦτα διὰ τοῦ πρίσματος τοῦ χρόνου, ἐκκινῶν δὲ οὐχὶ ἀσφαλῶς ἐκ φιλοσοφικῶν προϋποθέσεων, ἀλλ' ἐκ βιβλικῶν δεδομένων. Αἱ φιλοσοφικαὶ θέσεις ἔναντι τοῦ χρόνου ἢ αἱ ἄχρονοι ἀντιλήψεις τῆς μεταφυσικῆς εἶναι ξένοι πρὸς τὴν «γραμμικὴν» ἀντίληψιν τοῦ χρόνου τῆς Κ. Διαθήκης⁵⁶.

Ἡ προσφορά τοῦ Oscar Cullmann εἶναι ὄντως μεγίστη. Ἐπεβοήθησε νὰ ἐννοηθῆ σαφέστερον ὅτι διὰ τὴν ὀρθὴν κατανόησιν τῶν ὄρων «χρόνος» καὶ «αἰωνιότης» ἐν τῇ Κ. Διαθήκῃ πρέπει νὰ ἐκκινήσωμεν ἐκ βιβλικῶν καὶ οὐχὶ ἐκ φιλοσοφικῶν προϋποθέσεων. Διὰ τὴν Πλατωνικὴν σκέψιν ἀσφαλῶς ὑπάρχει διαφορὰ μεταξὺ χρόνου καὶ αἰωνιότητος καὶ μάλιστα διαφορὰ ποιοτική. Ἡ αἰωνιότης διὰ τὸν Πλάτωνα δὲν εἶναι εἷς ἐκτεινόμενος εἰς τὸ ἄπειρον χρόνος, ἀλλὰ τι ὅλως διάφορον, μία «ἀπουσία χρόνου». Ἡ Ἁγία Γραφή ὅμως ἐπὶ τοῦ προβλήματος τούτου «τὸν χρόνον καὶ τὴν αἰωνιότητα δὲν βλέπει ἐν ἀντιθέσει ἀλλ' ἐν σχέσει πρὸς ἄλληλα»⁵⁷. Ὁμοίως καὶ ὁ ἀρχικὸς Χριστιανισμός.

ΝΟΥΣΚΑ, Αἱ Ἐκκλησιολογικαί, Χριστολογικαὶ καὶ Ἐσχατολογικαὶ προϋποθέσεις τῆς ἠθικῆς σκέψεως τοῦ Ἰγνατίου Ἀντιοχείας, ἐν ΕΒΘΣΠΠΘ, 15 (1970), σελ. 412, σημ. 4).

53. O. CULLMANN, Christ and Time, σελ. 53.

54. O. CULLMANN, The Christology of the New Testament, σελ. 47.

55. Πρβλ. ἐπ' αὐτοῦ τοῦ σημείου τὸ ἄρθρον τοῦ O. CULLMANN, Das Wahre Durch die Ausgebliebene Parusie Gestellte Neutestamentliche Problem, ἐν Theologische Zeitschrift, 3 (1947), σελ. 177 κ. ἐξ. καὶ 422 ἐξ., ἔνθα συζητεῖ μετὰ τοῦ F. B u r i τὸ πρόβλημα τῆς «ἐπιβραδύνσεως» τῆς Παρουσίας.

56. O. CULLMANN, Christ and Time, σελ. 53.

57. Σ. Χ. ΑΓΟΥΡΠΙΔΟΥ, Τὸ Εὐαγγέλιον καὶ ὁ σύγχρονος κόσμος, Θεσσαλονίκη 1970, σελ. 61.

νισμὸς οὐδόλως διέκρινεν, ὡς ἡ Ἑλληνικὴ Φιλοσοφία, μεταξὺ χρόνου καὶ αἰωνιότητος καὶ ὡς ἐκ τούτου ἀγνοεῖ οἰανδήποτε ἀπουσίαν χρόνου⁵⁸. Ὅτε δὲ ἡ Βίβλος ποιεῖται χρῆσιν τοῦ ὅρου «αἰῶν», διὰ τὸν χαρακτηρισμὸν τοῦ παρόντος χρόνου, ποιεῖται ὡσαύτως χρῆσιν τοῦ πληθυντικοῦ «αἰῶνες» («αἰῶνας αἰώνων»), ἵνα δηλώσῃ τὴν αἰωνιότητα⁵⁹.

Οὕτως, ἐν ἀντιδιαστολῇ πρὸς τὴν ἑλληνικὴν σκέψιν, ἡ ὁποία ἀντιμετώπιζε τὸν χρόνον ὡς δύσκολον καὶ ἄλυτον πρόβλημα, ὁ Χριστιανισμὸς τοῦ πρώτου αἰῶνος δὲν εἶχε τοιοῦτον πρόβλημα⁶⁰, διότι ὁ χρόνος δὲν ἐθεωρεῖτο ὡς πραγματικότης τις ἀντιτιθεμένη πρὸς τὸν Θεὸν καὶ ἡ αἰωνιότης, ὡς ἐλέχθη, δὲν ἦτο ἀντίθετος τοῦ χρόνου. Ἡ δὲ διαφορὰ μεταξὺ παρόντος αἰῶνος καὶ μέλλοντος δὲν εἶναι διαφορὰ ποιοτικὴ ἀλλ' ἀπλῶς χρονικὴ. Ἡ ἱστορία, ἐπομένως, δὲν ἀπορρίπτεται, ἀλλὰ κατανοεῖται πληρέστερον⁶¹.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω συνάγεται ὅτι καὶ αἱ περὶ «ἀχρόνου βασιλείας» ἀντιλήψεις, αἱ προταθεῖσαι κυρίως ὑπὸ τῶν H. A. Guy⁶² καὶ A. M. Hunter⁶³, δὲν ἀνταποκρίνονται εἰς τὸ βιβλικὸν πνεῦμα ἀλλ' εἰς φιλοσοφικὰς τάσεις, ξένας πρὸς τὴν Κ. Διαθήκην. Οὕτω, κατὰ συνέπειαν, καὶ αἱ προσπάθειαι τῶν ἐρμηνευτῶν τούτων, τῶν ἐπιχειρούντων διὰ τῆς ιδέας τῆς «ἀχρόνου βασιλείας» — τῆς βασιλείας δηλονότι ἐκτὸς χρόνου καὶ χώρου — νὰ γεφυρώσουν τὰς διαστάσεις τοῦ παρόντος καὶ τοῦ μέλλοντος τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τοῦ Ἰησοῦ, τίθενται ἐκτὸς τῆς καινοδιαθηκικῆς ἐσχατολογίας, καθ' ὅσον εἶναι ξένοι πρὸς τὸ πνεῦμα τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ καὶ τοῦ ἀρχικοῦ Χριστιανισμοῦ, ὡς κατέδειξε τοῦτο ἐν πάσῃ σαφηνείᾳ ὁ O. Cullmann.

58. Τὸ ἐν Ἄποκ. 10,6 «ὅτι χρόνος οὐκέτι ἔσται» δὲν σημαίνει οὐδόλως μίαν ἀχρόνον ἐποχὴν, μίαν «ἀπουσίαν χρόνου», πολὺ δὲ περισσότερο δὲν σημαίνει κατάργησιν τοῦ χρόνου, ἀλλ' ἀπλῶς δηλοῖ ἀναβολὴν αὐτοῦ, ὡς ἐν Ἐβρ. 10,37 «ὁ ἐρχόμενος ἤξει καὶ οὐ χρονίσει», κατὰ τὸ Ἄββ. 2,3 (βλ. O. CULLMANN, *Christ and Time*, σελ. 49. Περὶ τῆς ἐννοίας τοῦ χρόνου παρ' Ἰωάννη βλ. Σ. X. ΑΓΟΥΡΠΙΔΟΥ, *Χρόνος καὶ Αἰωνιότης*, σελ. 41 ἔξ.).

59. O. CULLMANN, *Christ and Time*, σελ. 46.

60. Ἀντιθέτως ὁ G. DELLING, *Das Zeitverständnis des Neuen Testaments*, Gütersloh 1940, ἐνῶ παραδέχεται ὅτι ὁ Ἰουδαϊσμὸς οὐδέποτε ἀντιμετώπισε πρόβλημα χρόνου, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν Ἑλληνισμὸν, ἰσχυρίζεται ὅτι ὁ Χριστιανισμὸς κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους ἀντιμετώπιζε τὸ πρόβλημα τοῦτο ὡς τι ἀντίθετον τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς αἰωνιότητος καὶ ἐπομένως ἀπῆιτε λύσιν. Ὁ Cullmann ἀντιτίθεται πρὸς τὰς ἀπόψεις τοῦ Dellinger, δεχόμενος τὴν στενὴν σύνδεσιν Χριστιανισμοῦ καὶ Ἰουδαϊσμοῦ ἐπὶ τοῦ θέματος τοῦ χρόνου κατὰ τὸν πρῶτον χριστιανικὸν αἰῶνα (βλ. *Christ and Time*, σελ. 49, σημ. 25).

61. O. CULLMANN, *Christ and Time*, σελ. 49.

62. H. A. GUY, *The New Testament Doctrine of the Last Things*, London 1948.

63. A. M. HUNTER, *The Words and Works of Jesus*, 1950.

Ἐκ πάντων τῶν ἀνωτέρω ἐν τῷ κεφαλαίῳ τούτῳ συμπεραίνεται, ὅτι ἡ ἄκρως «μελλοντική» ἐσχατολογία τοῦ A. Schweitzer καὶ τῆς Σχολῆς αὐτοῦ, διὰ τῆς μονοπλεύρου ἀντιμετωπίσεως τῶν ἐσχατολογικῶν θεμάτων, ὠδήγησεν, ὡς ἤτο φυσικόν, τὴν βιβλικο-ερμηνευτικὴν θεολογίαν, ἐξ ἀντιδράσεως, εἰς τὴν ἀντιπέραν ὄχθην τῆς «πραγματοποιηθείσης» ἐσχατολογίας τοῦ C. H. Dodd. Καὶ ἡ Σχολὴ αὐτοῦ, ὡς καὶ ἡ προηγουμένη, ὑπέπεσε δυστυχῶς εἰς τὸ αὐτὸ ἀμάρτημα τῆς ἀκρότητας καὶ ἀποκλειστικότητος. Ἐκτοτε, πᾶσα ἑτέρα ἐρμηνευτικὴ τάσις, διὰ τῆς διορθώσεως, τὴν ὁποίαν ἀσκεῖ ἐπὶ τῶν προηγουμένων, συμβάλλει οὐσιαστικῶς ἐν τῇ γενικωτέρᾳ προσπαθείᾳ συνθέσεως πάντων τῶν στοιχείων ἐσχατολογίας, ἰδιαιτέρως τοῦ στοιχείου τοῦ παρόντος καὶ τοῦ μέλλοντος τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τοῦ Ἰησοῦ⁶⁴.

Ἐν τῇ ἀναζητήσει μιᾶς ἐνδιαμέσου ὁδοῦ δύναται νὰ λεχθῆι ὅτι ἔχει ἀποβῆι κανὼν τὸ ὑπὸ τοῦ C. K. Barrett λεχθέν, ὅτι αἱ προαναφερθεῖσαι δύο ἀκραῖαι ἐρμηνευτικαὶ Σχολαὶ «ἔχουν δίκαιον εἰς ὅ,τι ὑποστηρίζουν, ἀλλ' ἔχουν ἄδικον εἰς ὅ,τι ἀρνοῦνται»⁶⁵, διότι ἐκ τῶν Εὐαγγελίων ἢ ἐκ τῆς γνησίας διδασκαλίας τοῦ Ἰησοῦ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἐξαχθῆι μία «Futuristic» ἢ μία «Realized» ἐσχατολογία, συμπεραίνει ὁ αὐτὸς μελετητής⁶⁶.

Ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς συνθετικῆς ἐργασίας δὲν ἀπουσίασαν τὰ λάθη. Παρὰ τὸ γεγονός μιᾶς ὄντως ἐκπληκτικῆς, διὰ τὸ μέγεθος καὶ τὴν ποιότητα, ἀνθρωπίνης ἐπιμόχθου ἐπιστημονικῆς προσπαθείας, δὲν ἠδυνήθη, ἢ σύγχρονος ἐρμηνευτικῆ τῶν Γραφῶν προτεσταντικῆ θεολογία, νὰ παρουσιάσῃ τὴν ὀργανικὴν ἐκείνην σύνθεσιν τοῦ παρόντος καὶ τοῦ μέλλοντος τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ, τὴν ὁποίαν βλέπομεν εἰς τὴν ἀρχαίαν ἐρμηνευτικὴν παράδοσιν τῶν Ἑλλήνων Πατέρων καὶ εἰς τὰ λειτουργικὰ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας κείμενα καὶ τὴν ὁποίαν ἐξέφρασεν ἐντόνως ἡ ἀνατολικὴ παράδοσις οὐχὶ μόνον θεωρητικῶς ἐν τῇ θεολογίᾳ αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ βιωματικῶς, διὰ τῆς μορφῆς ζωῆς, ἣτις διεμορφώθη διὰ μέσου τῶν αἰώνων, ὑπὸ τὴν μυσταγωγικὴν, μυστηριακὴν καὶ ἀσκητικὴν ἀτμόσφαιραν τῆς ὀρθοδόξου πατερικῆς σκέψεως⁶⁷.

5. Πρὸς τὴν κατεύθυνσιν αὐτὴν τῆς συνθέσεως τῶν στοιχείων παρόντος καὶ μέλλοντος τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ἐπὶ ἐκκλησιολογικῆς βάσεως, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν γενικὴν ἀντιεκκλησιολογικὴν γραμμὴν τῆς προτε-

64. Ἡ ἐργασία, ἡ ὁποία παρουσιάσθη ἐντὸς τῆς τελευταίας τριακονταετίας, ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου τῆς συνθέσεως, ὄντως ἐντυπωσιάζει. Θὰ ἐχρειάζετο δὲ πολλὸς χώρος διὰ νὰ ἀναφερθοῦν καὶ μόνον οἱ τίτλοι τῶν ἔργων αὐτῶν.

65. C. K. BARRETT, *New Testament Eschatology*, σελ. 154.

66. C. K. BARRETT, "Ἐνθ' ἀνωτ.", σελ. 155.

67. Ἐπ' αὐτοῦ βλ. Γ. Π. ΠΑΤΡΩΝΟΥ, *Σχέσις παρόντος καὶ μέλλοντος εἰς τὴν περὶ βασιλείας τοῦ Θεοῦ διδασκαλίαν τῆς Ὁρθοδόξου Θεολογίας* (διδασκορικὴ διατριβή), Ἀθήναι 1975.

σταντικῆς θεολογίας, δύναται νὰ θεωρηθῆ, σημαντικὴ καὶ ἡ προσφορὰ τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς θεολογίας, εἰς τὸν σύγχρονον τοῦτον ἐσχατολογικὸν διάλογον, τοῦλάχιστον διὰ τὰς ἀντιρρήσεις τῆς καὶ τὴν κριτικὴν τὴν ὁποίαν ἤσκησεν ἐπὶ τῶν ἐκάστοτε ἐμφανιζομένων νέων τάσεων.

Ὡς ἐπεσημάνθη ἤδη ἐν τῇ Εἰσαγωγῇ, ἡ Ὁρθόδοξος Θεολογία⁶⁸ καὶ ἡ Ρωμαιοκαθολικὴ τοιαύτη, ὁσάκις ἔλαβον μέρος εἰς τὴν περὶ τῶν ἐσχατολογικῶν ἀπόψεων τῆς Κ. Διαθήκης συζήτησιν, συμμετέσχον ὅπως περιπτωσιακῶς καὶ λίαν περιορισμένως ἔναντι τοῦ καθολικοῦ ἐνδιαφέροντος τῆς προτεσταντικῆς θεολογίας. Ἡ συμμετοχὴ τῆς ρωμαιοκαθολικῆς θεολογίας ἠκολούθει συνήθως μετὰ ἀπὸ ἔντονον συζήτησιν ἐπὶ τῶν ἐκάστοτε νέων προτεινομένων λύσεων ὑπὸ τῶν διαφόρων ἐσχατολογικῶν σχολῶν τῆς προτεσταντικῆς θεολογικῆς πρωτοπορίας ἐπὶ τοῦ προβλήματος τῆς ἐρμηνείας τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τοῦ Ἰησοῦ. Ἡ δὲ προσφορὰ αὐτῆς εἰς τὴν ἐν λόγῳ συζήτησιν δύναται νὰ θεωρηθῆ σοβαρὰ καὶ ἐνδιαφέρουσα, περιορίζεται ὅμως βασικῶς εἰς τὴν κεντρικὴν ἀνάλυσιν τῶν ἐν τῷ προτεσταντικῷ χώρῳ ἐμφανισθεισῶν ἐρμηνευτικῶν τάσεων καὶ σχολῶν ἐπὶ τῆς κατανοήσεως τῆς βιβλικῆς ἐννοίας τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ. Βασικὴ εἶναι ἡ ἐντύπωσις ἐν τῇ ρωμαιοκαθολικῇ θεολογίᾳ ὅτι ἡ καθόλου συζήτησις ἐπὶ τοῦ ἐσχατολογικοῦ θέματος τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ, ἐξ ἐπόψεως ἐπιστημονικῆς θεολογικῆς προσπαθείας, δὲν ἔχει εἰσέτι πλήρως διαμορφωθῆ, ἀλλ' εὐρίσκεται εἰς κατάστασιν «eschatologische Schweben», κατὰ τὴν ἐπιτυχῆ ἔκφρασιν τοῦ P. Hünermann⁶⁹.

Ὡς κύριοι ἐκπρόσωποι τῆς ρωμαιοκαθολικῆς θέσεως ἐπὶ τοῦ θέματος τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ, ἐξ ἐπόψεως ἐξηγητικῆς, δύναται νὰ θεωρηθοῦν οἱ

68. Εἰς τὴν διεθνῆ θεολογικὴν τράπεζαν τῆς ἐν λόγῳ συζητήσεως ἀπὸ Ὁρθοδόξου πλευρᾶς ἠκούσθη μόνον ἡ φωνὴ τοῦ π. G. F l o r o v s k y, διὰ τῆς προτάξεως τοῦ ὅρου «inaugurated eschatology» ἔναντι τῆς «realized», ἥτις καὶ προὐκάλεσε περιορισμένην μόνον συζήτησιν μετὰ τοῦ C. H. D o d d (The Interpretation of the Fourth Gospel, σελ. 447, σημ. 1), τοῦ J. J e r e m i a s (The Parables of Jesus, σελ. 159) καὶ προσφάτως τοῦ F. F. B r u c e. Ὁ τελευταῖος ἔγραψε τὸ ἄρθρον «Eschatology in the Apostolic Fathers», ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῶν ὀγδοήκοντα ἐτῶν τοῦ G. F. F l o r o v s k y, καὶ θεωρεῖ ὅτι οὗτος διὰ τοῦ ὅρου «inaugurated eschatology» ἐπλούτισε τὸ θεολογικὸν λεξιλόγιον (The Heritage of the Early Church, Essays in Honour of G. F. Florovsky, Orientalia Chr. Analecta, No. 195, Roma 1974, σελ. 77). Ἐνῶ ὁ Ἀγγλικανὸς βιβλικὸς W. A. W h i t e h o u s e θεωρεῖ τὸν F l o r o v s k y μόνον ὡς ἀπλοῦν δημιουργὸν τοῦ συγχρόνου τούτου ὅρου καὶ οὐχὶ τῆς ἰδέας τῆς «ἐγκαινιασθείσης ἐσχατολογίας», καθ' ὅσον αὕτη ἦτο βασικὴ θέσις τῆς παραδοσιακῆς προτεσταντικῆς θεολογίας καὶ μάλιστα αὐτοῦ τούτου τοῦ ἰδίου τοῦ Καλβίνου (The modern discussion of Eschatology, σελ. 76, σημ. 1). Βλ. σχετικῶς καὶ ἐν τῇ παρούσῃ ἐργασίᾳ, Εἰσαγωγή, σημ. 5.

69. P. HÜNERMANN, «Reich Gottes», ἄρθρον ἐν Sacramentum Mundi, Theologisches Lexikon für die Praxis, τόμ. 4ος, Basel-Wien 1969, στ. 141.

έρμηνευται θεολόγοι J. Schildenberger⁷⁰, F. Gils⁷¹ και J. Bonsirven⁷², οι όποιοι βασικώς έμμένουν εις την ήδη πραγματοποιηθεΐσαν μορφήν τής βασιλείας του Θεου έν τῷ προσώπῳ και τῷ έργῳ του Ἰησοῦ Χριστου. Περαιτέρω ό καθηγητής G. Martelet, έν τῇ προσπαθειά αὐτου ὅπως άναπτύξη διάλογον μετά τῶν συγχρόνων φιλοσοφικῶν και θεολογικῶν τάσεων επί του θέματος τής έλπίδος και του μέλλοντος, άπομακρύνει την θεολογίαν άπό τους καταλυτικούς έπηρεασμούς του καντιανισμού και του έγελιανισμού και καλεΐ αὐτήν ὅπως έναντι του μέλλοντος διασώση την πρωτοβουλίαν εκείνην του Θεου προς μελλοντικὰς έξελίξεις και διατηρήση την ιστορίαν έσχατολογικῶς άνοικτὴν διά νέας μορφάς, συμφώνως προς την δυναμικὴν θέσιν του Ἄπ. Παύλου: «ήμῶν γάρ τὸ πολίτευμα έν οὐρανοῖς ύπάρχει έξ οὗ και σωτῆρα άπειδεχόμεθα κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, ὃς μετασχηματίζει τὸ σῶμα τής ταπεινώσεως ήμῶν σύμμορφον τῷ σώματι τής δόξης αὐτου κατά την έέργειαν του δύνασθαι αὐτόν και ύποτάξει αὐτῷ τὰ πάντα» (Φιλιπ. 3,20-21). Οὕτως έν τῷ έσχατολογικῷ τούτῳ δυναμισμόῳ ή προβληματικὴ παρὸν ή μέλλον τής βασιλείας του Θεου αΐρεται και ή ιστορία μᾶς έπιφυλάσσει την πλήρωσιν αὐτῆς διά νέων μελλοντικῶν στοιχείων⁷³.

Ὁ A. Feuillet, ὅστις συζητεΐ ιδιαιτέρως τὸ έσχατολογικὸν πρόβλημα μετά τῶν εισηγητῶν τῶν διαφορῶν επί του έν λόγω θέματος τάσεων, άναφέρεται συχνάκις εις την eschatologie réalisée και διά τής άπόφews αὐτου περι τής βασιλείας του Θεου ὡς ύπερχρονικῆς και ύπερφυσικῆς πραγματικότητος, έν άναφορᾷ πάντοτε προς την «μυστηριακὴν» αὐτῆς φύσιν και την παγκοσμιότητα του Μεσίου Ἰησοῦ Χριστου, διαφυλάσσει την μελλοντικὴν αὐτῆς προοπτικὴν⁷⁴. Καί διά τὸν Feuillet, έπομένως, ὡς έπίσης και διά πάντας τους προαναφερθέντας ρωμαιοκαθολικούς έρμηνευτάς και τὸν έρμηνευτὴν L. Cerfaux⁷⁵, έπιπροσθέτως, ή βασιλεία του Θεου έν τῷ προσώπῳ του Χριστου, ό Ὅποιος εΐναι «ὃ ὢν και ό ἦν και ό έρχόμενος» (Ἄποκ. 1,4), κατανοεΐται εις τὰς ὀρθὰς αὐτῆς ιστορικὰς και έσχατολογικὰς διαστάσεις⁷⁶.

70. J. SCHILDENBERGER, «Verheissung und Erfüllung», έν *Biblica* 24 (1943), σελ. 107-24, 205-30.

71. F. GILS, «Jésus prophète d'après les Evangiles synoptiques», έν *Orientalia et Biblica Lovaniensia*, τόμ. II, Louvain 1957, σελ. 98 έξ.

72. J. BONSI RVEN, *Le Règne de Dieu*, έν *Théologie*, 37 (1957), σελ. 48 έξ.

73. G. MARTELET, *Μαρξισμός-Άνθρωπισμός-Χριστιανισμός*, έν «Προβλήματα Θεολογίας», 10 (1973), σελ. 39.

74. A. FEUILLET, «Le Règne de Dieu et la personne de Jésus d'après les Évangiles Synoptiques», έν A. R o b e r t - A. F e u i l l e t, *Introduction à la Bible*, τόμ. II, Nouveau Testament, Tournai 1958, σελ. 776, 779.

75. L. CERFAUX, *La doctrine du Royaume de Dieu*, έν *Collationes Tornacenses* (1934), σελ. 321 έξ.

76. A. FEUILLET, «Ενθ' άνωτ.», σελ. 784.

Ὡς σημαντικώτερος ὅμως ἐκπρόσωπος τῆς ρωμαιοκαθολικῆς θεολογίας ἐν τῇ συγχρόνῳ συζητήσῃ περὶ τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ θεωρεῖται ὑπὸ πάντων ὁ ἐξηγητὴς Rudolf Schnackenburg, τοῦ ὁποῦ, μάλιστα, αἱ θέσεις ἰδιαίτερος ἐπεσημάνθησαν ὑπὸ πολλῶν καὶ ἐχαρακτηρίσθη ἢ προσπάθεια αὐτοῦ ἐκ τῶν ἀξιολογωτέρων ἐπὶ τοῦ ἐσχατολογικοῦ προβλήματος, τόσον πρὸς ἀποφυγὴν τῶν γνωστῶν ἀκροτήτων ὅσον καὶ πρὸς συμβιβασμὸν τῶν ποικιλομόρφων κατὰ τὸ παρελθὸν διατυπωθεισῶν ἀπόψεων. Ὁ Schnackenburg, προβάλλων ἐν τῇ συγχρόνῳ συζητήσῃ τὴν παραδοσιακὴν ἀντίληψιν, οἰκοδομεῖ ταύτην ἐπὶ ἐντελῶς νέας βάσεως καὶ ὁρολογίας, καταστὰς οὕτως εἰσηγητὴς τῆς «ἐκκλησιαστικῆς» ἐρμηνείας περὶ βασιλείας τοῦ Θεοῦ ἐν τῇ συγχρόνῳ θεολογίᾳ. Ἀκολουθῶν δὲ οὗτος τὴν κοινὴν ρωμαιοκαθολικὴν τάσιν ἀναφορᾶς τοῦ θέματος τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καταλήγει εἰς μίαν «vergegenwärtigten Eschatologie»⁷⁷.

Ἐπὶ τοῦ θέματος παρὸν ἢ μέλλον τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ ὁ S. ἐναρμονίζει τὰς ἀπόψεις του πρὸς αὐτὰς τῆς Συνοπτικῆς παραδόσεως καὶ προβάλλει μετ' ἐμφάσεως ἀμφοτέρας αὐτῆς τὰς ἀναφορὰς καὶ ρήσεις ἐπὶ τοῦ πραγματοποιηθέντος καὶ ἐπὶ τοῦ ἀναμενομένου στοιχείου τῆς ἐσχατολογίας. Τὴν συνθετικὴν του αὐτὴν προσπάθειαν ἐναρμονίσεως τῶν δύο τούτων στοιχείων ἐπιτυγχάνει διὰ τῆς ἐμφάσεως τῶν χριστοκεντρικῶν καὶ ἐκκλησιολογικῶν προϋποθέσεων κατανοήσεως τῆς καινοδιαθηκικῆς ἐσχατολογίας.

Ἡ κεντρικὴ δὲ ἀποψὶς τοῦ S., ὅστις μάλιστα μελετᾷ διεξοδικῶς τὴν ἱστορίαν τῆς ἐσχατολογικῆς ιδέας τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ ἐν τε τῇ Παλαιᾷ καὶ τῇ Καινῇ Διαθήκῃ, ἐκφράζεται ἐν τῇ πεποιθῆσει αὐτοῦ ὅτι ἡ κυρία ἐμφασις καὶ ἐν τῇ διδασκαλίᾳ καὶ ἐν τῷ ἔργῳ τοῦ Ἰησοῦ φυσικῶς πίπτει ἐπὶ τοῦ θέματος τῆς βασιλείας. Ὁ Schnackenburg ἐκ τῆς πληθῆος τῶν συγχρόνων ἐσχατολογικῶν ὄρων προτιμᾷ τὸν τῆς «Gottesherrschaft» (ἡ κυριαρχία τοῦ Θεοῦ) ἢ τῆς «Königsherrschaft Gottes» (ἡ βασιλικὴ κυριαρχία τοῦ Θεοῦ) ἀντὶ τοῦ ὄρου «Gottesreich» (ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ), καὶ τοῦτο διότι συχνάκις προτιμᾷ νὰ τονίξῃ τὸν «σωτηριολογικὸν χαρακτήρα τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ»⁷⁸. Ὁμιλῶν, συγκεκριμένως, περὶ τῆς διδασκαλίας τοῦ Ἰησοῦ, ἐπὶ τοῦ θέματος τῆς βασιλείας, τονίζει μετ' ἐμφάσεως, ὅτι «δὲν δύναται ἀσφαλῶς νὰ λεχθῆι μετ' ἀποκλειστικότητος, ὅτι ἡ ιδέα τῆς «Gottesherrschaft» ἐν τῷ στόματι Αὐτοῦ πάντοτε σημαίνει τὴν ἐσχατολογικὴν βασιλείαν («Königtum») τοῦ Θεοῦ, ἂν καὶ ἡ σκέψις τῆς αἰωνίου θείας παγκοσμίου διακυβερνήσεως εἶναι ἐπίσης εἰς τὸν Ἰησοῦν οἰκεία καὶ ἀδιάψευστος. Ἄλλ' ὁ Ἰησοῦς δὲν ὀμιλεῖ περὶ αὐτῆς, ὅταν ὀμιλῆ περὶ τῆς «Königsherrschaft Gottes»· ὅπου ἡ ἐκφρασις

77. R. SCHNACKENBURG, Johannes Kommentar, Friburg 1967, σελ. 140.

78. R. SCHNACKENBURG, Gottes Herrschaft und Reich, Friburg 1959, σελ. 56.

αύτη ἐμφανίζεται, σημαίνει σταθερῶς τὴν ἐσχατολογικὴν βασιλείαν («Königtum») τοῦ Θεοῦ καὶ τὰ κείμενα δὲν πρέπει νὰ ἐρμηνεύονται μὴ ἐσχατολογικῶς»⁷⁹. Ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ, ἣν ὁ Ἰησοῦς ἐκήρυξε, δὲν σημαίνει τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τοῦ σύμπαντος ἢ τὴν ἐξουσίαν Αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ Ἰσραὴλ (ἂν καὶ τοῦτο προϋποτίθεται), ἀλλὰ «τὸ πλήρως πραγματοποιηθέν, πλήρως ἐνεργοῦν τέλος τοῦ χρόνου, τὴν τελικὴν Königtum τοῦ Θεοῦ»⁸⁰.

Ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ δηλ., κατὰ τὸν Schnackenburg, «εἶναι γεγονὸς τι ἐρχόμενον τοῖς ἀνθρώποις, γεγονὸς προσφερόμενον αὐτοῖς... γεγονὸς πλήρως ἐσχατολογικὸν καὶ πλήρως ὑπερφυσικόν»⁸¹. Διὰ τοῦτο ἀντιτίθεται πρὸς τὰς πεπλανημένας ἀπόψεις τοῦ Α. Schweitzer, καθ' ἃς ὁ Ἰησοῦς καὶ μετ' αὐτὸν ἢ πρώτη Ἐκκλησία, ἀνέμενον ὡς λίαν ἐπικειμένην τὴν ἔλευσιν τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ καὶ προτιμᾷ, ἐπὶ τοῦ θέματος τῆς Παρουσίας, τὴν χρῆσιν τοῦ ὄρου «Stetserwartung» («συνεχῆς ἀναμονή») τοῦ H. Schürmann, ἀντὶ τοῦ τόσον ἀποκλειστικοῦ ὄρου «Naherwartung» («ἐγγὺς προσδοκία») ⁸², δι' οὗ διαφυλάσσεται ἡ πεποίθησις, ὅτι τὸ τέλος ἤλθεν ἐγγύτερον ἐν τῇ ἱστορίᾳ καὶ ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἤδη εἰσῆλθεν ἐν τῇ τελευταίᾳ φάσει αὐτῆς, γεγονὸς ὅπερ συνεπάγεται τὴν ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου συνεχῆ ἐγρήγορσιν ⁸³. Διὰ τὸν Schnackenburg τὸ παρὸν τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ συνδέεται ἀμεσώτατα μὲ τὸ γεγονὸς τῆς σωτηρίας, τὸ ὁποῖον ἀπεργάζεται ὁ Θεὸς ἐν τῷ προσώπῳ καὶ τῷ ἔργῳ τοῦ Μεσσίου Του Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἡ ἐγκαινιασθεῖσα ὁμῶς αὕτη στιγμή τῆς σωτηρίας ἀναμένει τὴν ἐν τῷ μέλλοντι πλήρωσιν αὐτῆς, καταδεικνύουσα συγχρόνως τὴν μελλοντικότητα τῆς βασιλείας, ὡς τὸ ἀπώτερον σημεῖον τῆς ἱστορίας τῆς θείας Οἰκονομίας ⁸⁴. Οὕτως, «ἡ βασιλεία εἶναι οὐσιαστικῶς», κατὰ τὸν Schnackenburg καὶ πάλιν, «ἡ ἀποκάλυψις τῆς δυνάμεως τοῦ Θεοῦ, ἂν καὶ ἐν τῷ παρόντι ἢ ἀποκάλυψις αὕτη δὲν ἔφθασεν ἐν τῇ πληρότητι τῆς δόξης Αὐτοῦ» ⁸⁵.

Τὴν ὀργανικὴν σχέσιν τοῦ «νῦν» καὶ τοῦ «οὐπω εἰσέτι» τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ, τὴν συνάντησιν δηλ. τῆς ἱστορικῆς πραγματικότητος καὶ τῆς ἐσχατολογικῆς διαστάσεως αὐτῆς, κατανοεῖ καὶ ἐρμηνεύει ὀρθῶς ὁ Schnackenburg, δι' ἐκκλησιολογικῶν κατηγοριῶν. Οὗτος, ἂν καὶ ἀπομακρύνεται πῶς ἐκ τῶν παραδοσιακῶν, θέσεων τοῦ παρελθόντος περὶ ἀπολύτου ταυτίσεως τῆς Ἐκκλη-

79. R. SCHNACKENBURG, Ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 52.

80. R. SCHNACKENBURG, Ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 53.

81. G. LUNDSTRÖM, The Kingdom of God, σελ. 268.

82. R. SCHNACKENBURG, Die Kirche im N. Testament, Friburg 1963, σελ. 110.

83. Ι. Δ. ΚΑΡΑΒΙΔΟΠΟΥΛΟΥ, Ἀπαρχαὶ Ἐκκλησιολογίας εἰς τὸ κατὰ Μᾶρκον Εὐαγγέλιον, Θεσσαλονίκη 1972, σελ. 64-65.

84. R. SCHNACKENBURG, Gottes Herrschaft und Reich, σελ. 60, 77, 87 ἐξ.

85. R. SCHNACKENBURG, Ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 84.

σίας καὶ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ, ἐμμένει ἐπὶ τῆς ὀργανικῆς σχέσεως τούτων. Οὕτως, ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ, μὴ ταυτιζομένη, ἀσφαλῶς, μετὰ τῆς χριστιανικῆς κοινότητος, εὐρίσκεται εἰς ἄμεσον καὶ ὀργανικὴν σχέσιν πρὸς αὐτήν, διότι ἡ χριστιανικὴ κοινότης, ἡ ἰδρυθεῖσα ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ εἶναι πραγματικότης ἀσκήσεως τῶν σωτηριολογικῶν δυνάμεων τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ προϋπόθεσις πραγματώσεως τῶν ἐπαγγελιῶν τοῦ μέλλοντος. Αὕτη δὲ ἡ ἐκκλησιολογικὴ κοινότης θὰ μεταβληθῇ εἰς τὴν τελείαν κοινότητα τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ. Ἡ Ἐκκλησία ἤδη ἀπαρτίζεται ἐξ ἐκείνων, οἵτινες ἀναμένουν τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ. Παρὰ δὲ τὸ γεγονός ὅτι ἡ μετοχὴ ἐν τῇ παρουσίᾳ Ἐκκλησίας δὲν προδικάζει ἀμετακλήτως τὴν μετοχὴν καὶ ἐν τῇ ἐρχομένῃ βασιλείᾳ τοῦ Θεοῦ, διότι ἐν τῷ ἱστορικῷ χρόνῳ παραμένει πάντοτε τὸ πρόβλημα τῆς πτώσεως καὶ τῆς ἀμαρτίας, αἱ δαιμονικαὶ δυνάμεις τοῦ παρόντος δὲν θὰ καταλύσουν τὴν ὀργανικὴν ταύτην σχέσιν, τὴν ὑπάρχουσαν μεταξὺ τῶν δύο τούτων πραγματικότητων.

Τὸ παρὸν καὶ τὸ μέλλον συναντῶνται ἐν τῇ ἐσχατολογικῇ προσδοκίᾳ τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ, διότι ἡ Ἐκκλησία εἶναι ἡ ποιμένη τῶν ἐκλεκτῶν τοῦ μεσσιανικοῦ ποιμένου Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Διὰ πάντα τ' ἀνωτέρω, ἐχαιρετίσθη ἡ παρουσία τοῦ Rudolf Schnackenburg, ἰδιαιτέρως ὑπὸ τῆς συντηρητικῆς προτεσταντικῆς μερίδος τῆς θεολογίας τῆς Δύσεως, ὡς ἐλπίς γεφυρώσεως καὶ προσβάσεως τῶν ποικιλομόρφων προβλημάτων τῶν περὶ τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ ἀτερμόνων συζητήσεων, ἐξ αἰτίας τῶν παραδοσιακῶν προϋποθέσεων ἀλλὰ καὶ τοῦ συγχρόνου ἀνανεωτικοῦ θεολογικοῦ πνεύματος αὐτοῦ⁸⁶.

(Συνεχίζεται)

86. Πρβλ. N. PERRIN, *The Kingdom of God*, σελ. 89.